

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5: ΗΘΙΚΗ

B_ 5.3. Ζωή

Βιώνοντας

- Εναλλακτικά:

«Κύκλος συνείδησης»

1. Αποσπάσματα από τις ταινίες: «Η θάλασσα μέσα μου» και «Million Dollar Baby» (βίντεο στο διαδίκτυο: «Ευθανασία – Μα τι στον κόσμο;», (διάρκεια 8'21'') όπου προβάλλονται αποσπάσματα και από τις δύο ταινίες με θέμα την ευθανασία):

<https://www.youtube.com/watch?v=rmjy2f1j9PM>

Νοηματοδοτώντας

- «Ιδεοθύελλα» με τη φράση: «τα μεγάλα ερωτήματα της ζωής»

[Επικουρικά, για τον εκπαιδευτικό]

1. Ερωτήματα σχετικά με τα μεγάλα ζητήματα της ζωής

Από τη στιγμή που ο άνθρωπος αρχίζει να σκέπτεται, αρχίζει και να ερωτά. Είναι το μόνο έμψυχο ον που έχει τη δυνατότητα να ερωτά και να προσπαθεί να δώσει απαντήσεις. Το προνόμιο αυτό είναι σύμφυτο με τη λογική του και με τον όλο ψυχισμό του. Με το πρώτο μας μάθημα θα επιχειρήσουμε όλοι μαζί να αναζητήσουμε και να επισημάνουμε τα κρίσιμα ερωτήματα που σχετίζονται με τα μεγάλα ζητήματα της ύπαρξης και της ζωής. Ακόμη θα προσπαθήσουμε να διακριβώσουμε εάν ο Χριστιανισμός δίνει απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά.

α) Ρωτάμε, γιατί αναζητούμε την αλήθεια

Η διατύπωση ερωτημάτων και η αναζήτηση των σχετικών απαντήσεων είναι μια υπαρξιακή ανάγκη, που απασχολεί όλους τους ανθρώπους και δεν είναι απλά προσωπικό ζήτημα μεμονωμένων φιλοσόφων. Όσο περισσότερο αναπτύσσεται πνευματικά ο άνθρωπος, τόσο και πιο σημαντικά και πολύπλοκα ερωτήματα διατυπώνει και προσπαθεί να βρει τις πιο σωστές απαντήσεις στα μεγάλα ζητήματα που τον απασχολούν. Κοινός παρονομαστής αυτών των ερωτημάτων είναι η βαθιά πνευματική ανάγκη της γνώσης της αλήθειας για το Θεό, τον κόσμο και τον άνθρωπο.

Στα πλαίσια αυτής της πνευματικής προσπάθειας οι άνθρωποι σταδιακά έθεσαν τις βάσεις των επιστημών και της φιλοσοφίας. Σπουδαίοι φιλόσοφοι προσπάθησαν να δώσουν απαντήσεις στα καίρια αυτά ερωτήματα, στηριζόμενοι στην παρατήρηση, τους προβληματισμούς τους και την ανθρώπινη λογική.

Υπάρχουν όμως και μερικοί άνθρωποι, οι οποίοι αποφεύγουν να θέσουν ερωτήματα σχετικά με τα μεγάλα ζητήματα της ζωής. Είναι εκείνοι που είναι εγκλωβισμένοι σε προκαταλήψεις ή αδιαφορία, και άλλοι που έχουν περιορίσει τη σκοπιμότητα της ανθρώπινης ύπαρξης μόνο στα υλιστικά πλαίσια και έχουν σαν δόγμα τους το: "Φάγωμεν πίωμεν, αύριον γάρ αποθνήσκομεν".

β) Υπάρχουν απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα;

Πριν απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό είναι ανάγκη να αναφέρουμε τα μεγάλα ερωτήματα που απασχολούν τον άνθρωπο από τότε που εμφανίστηκε στον πλανήτη μας. Θα μπορούσαμε να τα συγκεφαλαιώσουμε στο τριπλό θεματολόγιο: Θεολογία, Κοσμολογία, Ανθρωπολογία. Ξεκινώντας από το τρίτο, την ανθρωπολογία, εξειδικεύουμε το θεματολόγιο στα εξής επιμέρους βασικά ερωτήματα: Τι είναι ο άνθρωπος;

Ποια είναι η βαθύτερη ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης; Από πού προέρχεται; Πού πηγαίνει; Γιατί ζει; Πώς πρέπει να ζει; Γιατί υπάρχουν στη ζωή το κακό και ο θάνατος; Παρόμοια για την κοσμολογία βασικά ερωτήματα είναι τα ακόλουθα: Από πού προήλθε ο κόσμος; Μήπως υπάρχει αιώνια ή έχει κάποια αρχή και τέλος; Γιατί δημιουργήθηκε και πού πορεύεται τελικά; Σχετικά με τη θεολογία ερωτήματα που απασχολούν τον άνθρωπο είναι: Υπάρχει Θεός; Αν υπάρχει, τι είναι, πού βρίσκεται και ποια είναι η σχέση του με τον κόσμο και τον άνθρωπο; Ποια είναι η αναγκαιότητα της θρησκείας;

Στα μεγάλα και βασανιστικά αυτά ερωτήματα δόθηκαν κατά καιρούς διάφορες απαντήσεις. Οι απαντήσεις αυτές είναι δυνατό να αναζητηθούν στα φιλοσοφικά συστήματα, στις θρησκείες, στις φυσικές και τις ανθρωπιστικές επιστήμες, στα ηθικά και κοινωνικά συστήματα. Αρκετές φορές οι απαντήσεις που δίνονταν δεν ικανοποιούσαν επαρκώς τους ανθρώπους με συνέπεια την αδιάκοπη αναζήτηση της αλήθειας.

γ) Ο Χριστιανισμός δίνει απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα;

Προτού απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό θα προσπαθήσουμε να επιστημάνουμε τις απαντήσεις του Χριστιανισμού στα μεγάλα θέματα της Θεολογίας, της Κοσμολογίας και της Ανθρωπολογίας με βάση τις επίσημες πηγές της θρησκείας μας. Αυτό θα γίνει στα μαθήματα που ακολουθούν. Η πείρα και η ιστορία της Εκκλησίας δείχνουν ότι υπάρχουν απαντήσεις σ' όλα αυτά τα ερωτήματα, που ικανοποιούν τον άνθρωπο της κάθε εποχής. Εσφαλμένα έχει αποδοθεί στην Εκκλησία ο λόγος "πίστευε και μη ερεύνα". Η Εκκλησία πάντοτε διακηρύττει το "πίστευε μετ' ερεύνης". Δηλαδή η έρευνα δεν απαγορεύεται, αλλά πηγαίνει παράλληλα με την πίστη. Η αποδοχή μιας άλλης εκδοχής με τη φράση "ερεύνα και πίστευε", που σημαίνει πρώτα να ερευνάς και κατόπιν να πιστεύεις, θα οδηγούσε σε αδιέξοδα, γιατί υπάρχουν περιοχές, όπου η ανθρώπινη έρευνα είναι αδύνατη, καθώς τα θέματα της πίστης υπερβαίνουν την ανθρώπινη λογική και αναφέρονται σε πραγματικότητες που είναι πέρα από τη φυσική πραγματικότητα. Η αναζήτηση της αλήθειας για το Θεό και τη διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσει ο άνθρωπος, για να αποκτήσει νόημα η ζωή του, είναι πέρα από τις επιστημονικές έρευνες.

Από το σχολικό βιβλίο των Θρησκευτικών Β' Λυκείου ΔΕ 1:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3243,13165/>

- Εναλλακτικά:

«Ομαδοσυνεργασία – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»

1. Ποίημα Γ. Δροσίνη, **Μήπως** (ή *Τι λοιπόν;*)

Τι λοιπόν; της ζωής μας το σύνορο
θα το δείχνει ένα ορθό κυπαρίσσι;
Κι απ' ό,τι είδαμε, ακούσαμε, αγγίξαμε
τάφου γη θα μας έχει χωρίσει;
Ό,τι αγγίζουμε, ακούμε και βλέπουμε
τούτο μόνο ζωή μας το λέμε;
Κι αυτό τρέμουμε μήπως το χάσουμε
και χαμένο στους τάφους το κλαίμε;
Σ' ό,τι αγγίζουμε, ακούμε και βλέπουμε
της ζωής μας ο κόσμος τελειώνει;
Τίποτε άλλο; Στερνό μας απόρριμμα
το κορμί, που σκορπιέται και λιώνει;
Κάτι ανέγγιχτο, ανήκουστο, αθώρητο
μήπως κάτω απ' τους τάφους ανθίζει
κι ό,τι μέσα μας κρύβεται αγνώριστο
μήπως πέρ' απ' τον τάφο αρχίζει;
Η ψυχή, ταξιδεύτρια μέσ' τ' άπειρο,
σταλαμίδα νερού μήπως μοιάζει,
που ανεβαίνει στα νέφη απ' τα πέλαγα
κι απ' τα νέφη στους κάμπους σταλάζει;
Μήπως ό,τι θαρρούμε βασίλειμα
γλυκοχάραμ' αυγής είναι πέρα
κι αντί νά 'ρθει μια νύχτ' αξημέρωτη
ξημερώνει μι' αβράδυαστη μέρα;
Μήπως είν' η αλήθεια στο θάνατο
κι η ζωή μήπως κρύβει την πλάνη;
Ό,τι λέμε πως ζει μήπως πέθανε
κι είν' αθάνατο ό,τι έχει πεθάνει;

Στο σχολικό βιβλίο των Θρησκευτικών της Β' λυκείου, σ. 15-16.

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3243,13165/>

Αναλύοντας:

«Ομαδοσυνεργασία - Μελέτη περίπτωσης»

1. **Βασικές Θέσεις επί της ηθικής των μεταμοσχεύσεων** (10.12.1999)

Ειδική Συνοδική Επιτροπή Βιοηθικής της Εκκλησίας της Ελλάδος

[...]

β. Είδικες αρχές

4) Οί μεταμοσχεύσεις μεταμορφώνουν τὸ δράμα τοῦ λήπτη σὲ ἐλπίδα ζωῆς. Ἡ Ἐκκλησία θὰ μποροῦσε μέσα ἀπὸ τὴν φιλανθρωπία της νὰ τὶς εὐλογῆσει, μὲ τὴν ἀδιαπραγμάτευτη ὅμως προϋπόθεση ὅτι κατὰ τὴ μεταμοσχευτικὴ διαδικασία προστατεύεται ἡ συνείδηση τοῦ δότη καὶ δὲν παραβιάζονται οἱ πνευματικὲς ἀξίες.

5) Κάθε λογική αποδοχής των μεταμοσχεύσεων από την 'Εκκλησία έχει τρεις άξονες·
α) 'Η 'Εκκλησία αισθάνεται μὲν τὸ φιλόανθρωπο χρέος της ἀπέναντι στὸν λήπτη -πού ἔχει ἀνάγκη νὰ ζήσει-, ἀντιλαμβάνεται ὅμως περισσότερο τὸν ρόλο της δίπλα στὸν δότη -πού μπορεῖ ἐλεύθερα νὰ προσφέρει. 'Επ' οὐδενὶ λόγῳ καὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν θυσιάζει τὸν σεβασμὸ πρὸς τὸ δότη στὴν ἀνάγκη ἐπιβίωσης τοῦ λήπτη. Ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι νὰ ζήσει ὁ λήπτης· ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ δώσει ὁ δότης. Ὁ λήπτης λαμβάνει θνητὸ σῶμα· ὁ δότης δίνει ἀπὸ τὴν ἀθάνατη ψυχὴ του. Ὅσο ἀνώτερη εἶναι ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα τόσο μεγαλύτερο εἶναι τὸ πνευματικὸ ὄφελος τοῦ δότη ἀπὸ τὸ βιολογικὸ κέρδος τοῦ λήπτη. «Μακάριόν ἐστι μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν» (Πραξ. κ' 35).

β) 'Η δωρεὰ ὀργάνου πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ περιλαμβάνει τὴν «συνειδητὴ συναίνεση» τοῦ δότη, δηλαδή ὁ δότης πρέπει ἐν ἐπιγνώσει, ἐλεύθερα καὶ ἀβίαστα νὰ ἔχει συγκατατεθεῖ στὴν ἀφαίρεση τῶν ὀργάνων του, ἂν τυχὸν ἀπὸ κάποια αἰτία καταστεῖ ἐγκεφαλικά νεκρός. Ὁ δότης πρέπει νὰ ἐνεργεῖ ὡς δωρητής. Καὶ

γ) 'Η 'Εκκλησία μπορεῖ νὰ δεχθεῖ τὶς μεταμοσχεύσεις μόνο μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα ἀγάπης, συναλληλίας, ἐνίοτε αὐτοθυσιαστικοῦ φρονήματος, ἐξόδου ἀπὸ τὸν κλοιὸ τῆς φιλαυτίας καὶ φιλοζωίας μας -ποτὲ ὠφελιμιστικῆς ἢ χρησιμοθηρικῆς λογικῆς ποὺ ἀποξενώνει τὸ «δότη» ἀπὸ τὴν προσφορά του.

Κατόπιν τούτων, οἱ μεταμοσχεύσεις προσεγγίζονται ὡς ἀφορμὴ μετάδοσης ζωῆς σὲ μερικὸς ἀνθρώπους, κυρίως ὅμως ὡς εὐκαιρία μετάγγισης πνευματικοῦ ἠθους στὴν κοινωνία.

[...]

δ. Ἡ δυνατότητα προσφορᾶς ὀργάνων

8) Ἡ ζωὴ εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο δὲν μᾶς χαρίζεται γιὰ νὰ βιώνουμε τὴ φιλαυτία καὶ τὴν κτητικότητα μας, ἀλλὰ μᾶς προσφέρεται γιὰ νὰ εἶναι τόσο δική μας, ὥστε νὰ μπορούμε ἀκόμη καὶ νὰ τὴν προσφέρουμε μὲ ἀγάπη. Ὁ καλύτερος τρόπος ἐπιστροφῆς της στὸν Θεὸ εἶναι ἡ προσφορά της ἀπὸ ἀγάπη στὸν πλησίον· «οὐκ ἔστιν ἄλλως σωθῆναι εἰ μὴ διὰ τοῦ πλησίον» (Ἅγιος Μακάριος Αἰγύπτιος).

9) Τὸ φρόνημα καὶ ἡ διάθεση τῆς αὐτοπροσφορᾶς ἀποτελοῦν τὸν πνευματικὸ ἄξονα τῆς ἠθικῆς τῆς 'Εκκλησίας στὸ θέμα τῶν μεταμοσχεύσεων. Ὁ ἀποστολικὸς λόγος «ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε· καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς τιθέναι» (Α' Ἰω. γ' 16) διαλύει κάθε ἀμφιβολία γιὰ τὸ ὅτι ἡ προσφορά τῆς ζωῆς, καὶ συνεπῶς καὶ ἡ δωρεὰ σώματος, δὲν εἶναι πράξεις αὐτοκτονίας ἢ εὐθανασίας, ἀλλὰ μποροῦν νὰ ἀποτελοῦν ἐκφράσεις τῆς «μείζονος ἀγάπης», περὶ τῆς ὁποίας κάνει λόγο ὁ ἴδιος ὁ Κύριος κατὰ τὴν παράδοση τῶν τελευταίων Του ὑποθηκῶν στοὺς μαθητές· «μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε' 13). Ἡ προσφορά τῆς ζωῆς εἶναι τὸ μείζον· ἡ προσφορά τῶν ὀργάνων εἶναι τὸ εὐλογημένο ἔλασσον. Οἱ παραπάνω ἀγιογραφικὲς ἀναφορὲς μεταθέτουν τὸ ἠθικὸ πρόβλημα ἀπὸ τὸ σχολαστικὸ προσδιορισμὸ τοῦ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου στὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ἐλεύθερη ἔκφραση τοῦ αὐτεξουσίου.

10) Στὴν περίπτωσι λοιπὸν ποὺ κάποιος ἐπιθυμοῦσε νὰ προσφέρει τὰ ὄργανά του, ἀκόμη κι ἂν ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος δὲν ταυτιζόταν μὲ τὸν ὀριστικὸ χωρισμὸ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, μαζὶ μὲ τὰ ὄργανά του θὰ εἶχε προσφέρει καὶ τὴ ζωὴ του. Ἡ

πράξη του δεν θα περιείχε μόνο το στοιχείο της προσφοράς, αλλά και αυτό της αυτοθυσίας.

11) Η Έκκλησία εὐνοεῖ καὶ ἐνθαρρύνει τὴν προσφορὰ ἑνὸς ἀπὸ τὰ διπλᾶ μας ὄργανα (νεφρὰ) ἢ ἰστῶν (δέρματος, μυελοῦ τῶν ὀστέων, αἵματος), ἀπὸ ζῶντα δότη.

ε. Περί ἐγκεφαλικοῦ θανάτου

12) Η Έκκλησία σέβεται καὶ ἐμπιστεύεται τὴν ἰατρικὴ ἔρευνα καὶ κλινικὴ πράξη. Γι' αὐτό, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀρμόδια, θὰ μπορούσε νὰ δεχθεῖ τὴν διεθνῶς ὁμόφωνη ἄποψη ὅτι ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος ταυτίζεται μὲ τὸ ἀμετάκλητο βιολογικὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος ἀποτελεῖ γεγονὸς ὀριστικῆς καὶ ἀνεπίστρεπτης καταστροφῆς τοῦ ἐγκεφάλου καὶ κατάσταση πλήρους ἀπώλειας αἰσθήσεων καὶ συνειδήσεως. Κατ' αὐτὸν ἡ ἀναπνευστικὴ λειτουργία συντηρεῖται μόνον μηχανικά, ἡ δὲ διακοπὴ τῆς τεχνητῆς ὑποστήριξεως ὀδηγεῖ σὲ σχεδὸν ἄμεση παύση καὶ τῆς καρδιακῆς λειτουργίας.

13) Αὐτὸ ποὺ στὴν οὐσία κάνει ἡ τεχνητὴ ὑποστήριξη τῆς ἀναπνοῆς εἶναι ὅτι προσωρινὰ ἀναχαιτίζει τὴν διαδικασίαν ἀποσυνθέσεως τοῦ σώματος ὅχι ὅμως καὶ τὴν ἀναχώρηση τῆς ψυχῆς.

14) Ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ διαφοροποιηθεῖ ἀπὸ τὴν φυτικὴν κατάσταση -ποὺ συνήθως ὀνομάζεται «κλινικὸς θάνατος». Κατ' αὐτὴν, τὸ ἐγκεφαλικὸ στέλεχος λειτουργεῖ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ἀπαιτεῖται τεχνητὴ ὑποστήριξη.

[...]

στ. Περί συνειδητῆς καὶ εἰκαζομένης συναίνεσεως

18) Ἡ δωρεὰ προϋποθέτει τὴ «συνειδητὴ συναίνεση» τοῦ δότη σ' αὐτὸ ποὺ κάνει. Κάθε τι ποὺ «εἰκάζει» τὴ βούλησή του ἀποτελεῖ παρέμβαση στὸ αὐτεξούσιο καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ ἀποδεκτό.

19) Ἡ «συνειδητὴ συναίνεση» ἀποτελεῖ πράξη αὐταπάρνησης, καὶ ἀγάπης, ποὺ συνδέει τὸ δωρητὴ μὲ τὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου του, ποὺ ἐπισυμβαίνει μὲ τρόπο τραγικὸ καὶ σὲ σχετικὰ νεαρὴ ἡλικία. Ἐπίσης, ἐνέχει τὶς ἀρετὲς τῆς ἀνιδιοτέλειας, τῆς ἄρνησης τῶν φυσικῶν δικαιωμάτων, τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τοὺς ἄλλους, τῆς αὐτοπροσφορᾶς καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸ φρόνημα τῆς φιλοζωίας.

20) Ἡ Έκκλησία, ἀσκώντας τὴν μεταμοσχευτικὴ ποιμαντικὴ της, ἴσως ἐξασφαλίσῃ ἕναν ἀριθμὸ μοσχευμάτων καὶ συντελέσει ἔτσι στὴν ἐπιβίωση ἀντίστοιχων ἀνθρώπων (ἀνάλογα μὲ τὸ ποσοστὸ ἐπιτυχίας τῶν μεταμοσχευτικῶν ἐπεμβάσεων). Μὲ τὴν προϋπόθεση ὅμως τῆς συνειδητῆς συναίνεσεως, αὐτοὶ ποὺ πνευματικὰ καλλιεργοῦνται εἶναι πολλοὶ περισσότεροι -ὅσοι ἔχουν συνειδητὰ δώσει τὴν συναίνεσή τους. Ἀπὸ αὐτοὺς θὰ προέλθουν οἱ ὅπωςδήποτε λιγότεροι δότες. Ἡ Έκκλησία δὲν εἶναι στραμμένη μόνον στοὺς πραγματικοὺς ἀλλὰ καὶ στοὺς δυνητικοὺς δότες.

Ὁ δότης μπορεῖ μὲν νὰ ὠφελεῖ μὲ τὴν προσφορὰ του, ὠφελεῖται ὅμως κυρίως μὲ τὴν πράξη τῆς συναίνεσής του. Σῶζει βιολογικὰ μὲν τὸν λήπτη πνευματικὰ δὲ τὸν ἑαυτό του.

21) Ἡ συναίνεση δὲν εἶναι κάτι δευτερεῦον ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἐπισκιασθεῖ ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἄλλη πράξη (π.χ. ἀπογραφή, ἔκδοση ταυτότητος κ.τ.λ.). Θὰ πρέπει ἢ

δήλωσή της να είναι έλευθέρη και απόλυτα συνειδητή, καρπός ώριμης σκέψης. Γι' αυτό, καλό θα ήταν να διατυπώνεται έντελώς ανεξάρτητα από οποιαδήποτε άλλη κοινωνική πράξη και με την προϋπόθεση της σωστής και άβιαστης ενημερώσεως.

Πηγή: <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/bioethics/k0005.htm>

2. Διαθρησκειακή Θεώρηση των Μεταμοσχεύσεων

Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία

Παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει ένα επίσημο κείμενο γενικής αποδοχής σχετικό με τις μεταμοσχεύσεις, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία έχει ευλογήσει τη δωρεά οργάνων ως πράξη ύψιστης αγάπης και φιλαλληλίας. Ο Πάπας Πίος ο 12ος έχει αναφερθεί θετικά στην δωρεά οργάνων ως πράξη ιδιαίτερα ευγενή, ο δε Πάπας Ιωάννης Παύλος ο 2ος την χαρακτηρίζει υπηρεσία στη ζωή. Όσον αφορά στον εγκεφαλικό θάνατο, κατά την παρελθούσα δεκαετία τρεις ποντιφικές σύνοδοι και ακαδημίες ανέλαβαν το έργο της γνωμοδοτήσεως περί αυτού και κατέληξαν σε κείμενα αποδοχής του ως συμφώνου με την πίστη και διδασκαλία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Επιπλέον, σε επίσημη ομιλία του στο 18ο Διεθνές Συνέδριο της Εταιρείας Μεταμοσχεύσεων που έλαβε χώρα στις 29 Αυγούστου του 2000 στη Ρώμη, ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο 2ος υιοθέτησε τον εγκεφαλικό θάνατο.

Παρά ταύτα, μεταξύ των καθολικών κύκλων και θεολόγων υπάρχουν και αυτοί οι οποίοι εκφράζουν επίμονη αντίθεση στο ότι ο εγκεφαλικός θάνατος ταυτίζεται με το θάνατο του ανθρώπου, με κύριους εκπροσώπους τους Paul Byrne και Sean O Reily. Το αξιοσημείωτο πάντως είναι ότι σε όλα αδιακρίτως τα Ρωμαιοκαθολικά νοσοκομεία γίνεται διάγνωση του εγκεφαλικού θανάτου και επιτρέπεται η δωρεά οργάνων, στις δε καθολικές κατά το θρήσκευμα χώρες λαμβάνουν χώρα οι περισσότερες μεταμοσχευτικές επεμβάσεις.

Προτεσταντικές Ομολογίες

Μεταξύ των διαφόρων προτεσταντικών ομολογιών, ακόμη και των πλέον φονταμενταλιστικών, φαίνεται να υπάρχει μία γενικευμένη και άνευ επιφυλάξεων αποδοχή του εγκεφαλικού θανάτου και των μεταμοσχεύσεων γενικότερα. Κατ' αρχάς, η Επισκοπελιανή Εκκλησία με απόφασή της του 1982, προτρέπει τους πιστούς της να γίνουν δωρητές οργάνων, ιστών και αίματος στα πλαίσια της διακονίας τους προς τον πλησίον στο όνομα του Χριστού, ο οποίος έδωσε την ζωή Του ώστε κι εμείς να απολαμβάνουμε το πλήρωμα της ζωής. Επίσης, η Χριστιανική Εκκλησία των Μαθητών του Χριστού, το 1985, συνιστά στους πιστούς της να γίνουν δωρητές οργάνων και να προσεύχονται για όσους έχουν ήδη δεχθεί κάποιο μόσχευμα με μεταμόσχευση. Το ίδιο και η Πρεσβυτεριανή Εκκλησία με τη Γενική Συνέλευση του 1995, εκφράζει μεν το σεβασμό της προς το δικαίωμα του κάθε προσώπου να αποφασίζει για το σώμα του, προτρέπει όμως τους πιστούς της να γίνουν δωρητές και να υπογράψουν την κατάλληλη κάρτα δωρητού οργάνων. Ανάλογη είναι και η τοποθέτηση της Λουθηρανικής Εκκλησίας (Σύνοδος του Μιζούρι), η οποία το 1984 εξέδωσε απόφαση σύμφωνα με την οποία η δωρεά αποτελεί έκφραση θυσιαστικής αγάπης προς τον αναγκαιούντα πλησίον. Είναι πολύ

ενδιαφέρον ότι προτρέπονται οι πιστοί να ρυθμίσουν τις σχετικές αποφάσεις τους σε συνεννόηση με το συγγενικό τους περιβάλλον.

Ιουδαϊσμός

Σύμφωνα με τον Ιουδαϊκό νόμο επιτρέπεται η λήψη οργάνων από έναν άνθρωπο σε άλλον, εφόσον κάτι τέτοιο δεν επισπεύδει το θάνατο του δότη και γίνεται με σεβασμό στο ανθρώπινο σώμα. Γενικά, η ιουδαϊκή θρησκεία ενθαρρύνει τις μεταμοσχεύσεις. Παρά ταύτα, δεν υπάρχει μια εγκύκλιος γενικής ισχύος δεσμευτική για όλους τους Εβραίους. Για το λόγο αυτό συχνά διατυπώνονται ή και εκφράζονται δημόσια απόψεις διαφοροποιημένες από τις παραπάνω αντιλήψεις. Έτσι μέχρι σήμερα στο θέμα του εγκεφαλικού θανάτου υπάρχει αρκετή συζήτηση μεταξύ των ειδικών.

Οι γενικές αρχές που διέπουν την αντίληψη περί ζωής, θανάτου και σώματος της Ιουδαϊκής θρησκείας είναι συνοπτικά οι ακόλουθες:

α) Η προστασία της ζωής κάθε ανθρώπου διεκδικεί προτεραιότητα έναντι οιασδήποτε άλλης αξίας. Για την προάσπιση της ζωής επιτρέπεται η χρήση κάθε μέσου, ακόμη και βίας.

β) Η αξία της φυσικής κατασκευής του ανθρώπου είναι απαραβίαστη και επιβάλλεται η υπεράσπιση της.

γ) Η μέριμνα για τη θεραπεία και ανάρρωση του αρρώστου θεωρείται επίσης ύψιστη αξία.

δ) Στον ασθενή λέγουμε την αλήθεια για την κατάσταση της υγείας του, στο μέτρο που η γνώση αυτή συντελεί στη θεραπεία του, λαμβάνοντας υπόψη την προσωπικότητα, την ψυχολογική κατάσταση του και τις συγκυρίες.

ε) Ο νεκρός αξίζει κάθε ξεχωριστής τιμής και σεβασμού, ακόμη κι αν είναι εγκληματίας. Η αρχή αυτή δεν παραβιάζεται όταν το σώμα του χρησιμοποιείται προκειμένου να ευεργετηθεί κάποιος ζωντανός. Βάσει αυτής της προσέγγισης η έκτρωση επιτρέπεται στην περίπτωση που κινδυνεύει η ζωή της μητέρας.

στ) Καθήκον του ιατρού είναι να παρατείνει τη ζωή κάθε ανθρώπου, όχι όμως και να επιμηκύνει τη διαδικασία του θανάτου. Σύμφωνα με το Halachah απαγορεύεται η παρεμπόδιση της αναχώρησης της ψυχής από το σώμα.

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω αρχές, ο Ιουδαϊσμός δέχεται ακόμη και σχετική διακινδύνευση του δότη σε περίπτωση αμφιβολίας, όταν η μεταμόσχευση πρόκειται να παρατείνει τη ζωή του λήπτη. Γενικά επιτρέπεται και θεωρείται καλό το να προσφέρει κανείς εν ζωή μέλος ή όργανο του σώματος του που δεν του είναι αναγκαίο για την επιβίωση του, προκειμένου να ζήσει κάποιος άλλος. Η ζωή μας δεν θυσιάζεται παρά μόνον όταν πρόκειται από τη δική μας θυσία να σωθεί κάποιος συνάνθρωπος μας.

Ισλάμ

Ο Ισλαμισμός γενικά απαγορεύει κάθε χρήση του νεκρού σώματος ακόμη και των ζώων. Εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση κατά την οποία με τον τρόπο αυτόν σώζεται μία άλλη ζωή που κινδυνεύει. Έτσι, το 1986 το Συμβούλιο της Ισλαμικής Νομικής

Ακαδημίας, στην 3η Συνέλευσή του στο Αμμάν της Ιορδανίας, αποδέχθηκε τον εγκεφαλικό θάνατο για ολόκληρο τον ισλαμικό κόσμο. Με βάση αυτή την απόφαση, η Σαουδική Αραβία αναγνώρισε τον εγκεφαλικό θάνατο και υιοθέτησε ως κριτήρια διαγνώσεώς τους τα προτεινόμενα από την Αμερικανική Ακαδημία Νευρολογίας. Σύμφωνα με το Κοράνιο, και πιο συγκεκριμένα με τον Ισλαμικό Κώδικα Ηθικής, οι μεταμοσχεύσεις επιτρέπονται με την προϋπόθεση ότι υπάρχει συναίνεση του δότη, ευγενής πρόθεση, σεβασμός του ατόμου και του γεγονότος του θανάτου και σαφής αίσθηση ότι όλοι και όλα ανήκουν στο Θεό. Αυτή η θεώρηση στηρίζεται στις βασικές αρχές και διδασκαλίες του Κορανίου περί αλτρουισμού, καθήκοντος, γενναιοδωρίας, δωρεάς, υπευθυνότητας, συνεργασίας και φυσικά στο δικαίωμα και την υποχρέωση του ανθρώπου να επιδιώξει την υγεία και την ιατρική θεραπεία. Επίσης δεν υπάρχει διάκριση φύλου μεταξύ των δοτών ή των ληπτών ούτε και διαφοροποιείται η πράξη στην περίπτωση που ο δότης ή ο λήπτης δεν είναι μωαμεθανός. Τέλος η αγοραπωλησία οργάνων απαγορεύεται αυστηρά και θεωρείται προσβολή προς την ανθρώπινη αξία.

Ινδουισμός

Στην Ινδουιστική σκέψη δεν υπάρχουν γενικά αποδεκτές ηθικές αρχές. Αυτό όμως που έχει σημασία είναι να παραμένουν ανόθευτες οι διδασκαλίες της μετενσάρκωσης, του ντάρμα (dharma) και κάρμα (karma). Ντάρμα είναι το καθήκον, η δικαιοσύνη και η θρησκεία. Ως υπέρτατο ντάρμα ορίζεται η αναγνώριση της αλήθειας στην καρδιά. Το κάρμα αντιστοιχεί στο νόμο αιτίας και αιτιατού, καταδεικνύει τον προορισμό κάποιου ατόμου, όπως αυτός προσδιορίζεται από πράξεις του παρελθόντος ή και από άλλες ζωές (μετενσάρκωση). Επειδή η Ινδουιστική θρησκεία στηρίζεται στο νόμο του κάρμα και τη μετενσάρκωση, η ιδέα των μεταμοσχεύσεων δεν είναι μόνο αποδεκτή από τον Ινδουισμό αλλά και απόλυτα συμβατή με τη διδασκαλία του. Η ψυχή αναγεννάται και μετεμφυτεύεται σε άλλα υγιή σώματα, ενώ τα προηγούμενα γηράσκουν. Αυτός είναι και ο λόγος που το σώμα, αφού ακολουθήσει την πορεία του, αποτεφρώνεται για να επανέλθει στα αρχικά του στοιχεία: χώμα, νερό και αέρα. Στη μυθολογική παράδοση των Hindu δεν υπάρχει τίποτε που να απαγορεύει την εξ αγάπης προσφορά σώματος. Αντ' αυτού, υπάρχουν ιστορίες κατά τις οποίες μέλη του σώματος ανθρώπων προσφέρονται για το καλό συνανθρώπων τους ή της κοινωνίας.

Βουδισμός

Η Βουδιστική φιλοσοφία δέχεται τη δωρεά μέρους ή και ολόκληρου του σώματος - ζώντος ή νεκρού - ως πράξη γενναιοδωρίας (alabha) και σύμπνοιας (karuna). Η προσφορά είναι αληθινή και αγνή, όταν είναι ξένη προς κάθε σκέψη ανταπόδοσης. Ο προσφέρων πρέπει να ξεχνά και τον ευεργετούμενο και την πράξη της προσφοράς καθ' εαυτή. Η φιλοσοφία των Σίντο, που είναι επικρατούσα στην Ιαπωνία, είναι αντίθετη προς την ιδέα της δωρεάς των οργάνων. Η αντίθεσή της αυτή προκύπτει από το γεγονός ότι διδάσκει τη βασική άποψη ότι το σώμα είναι εξαιρετικά μολυσμένο μετά το θάνατο. Επίσης, κάθε τομή, βλάβη ή παρέμβαση στο νεκρό σώμα θεωρείται βαρύτατο παράπτωμα και αποτελεί προσβολή του νεκρού σώματος και τιμωρία του. Συνεπώς, με βάση αυτό το γεγονός, ούτε και οι συγγενείς

θα ήταν δυνατόν ποτέ να δώσουν τη συναίνεσή τους για λήψη οργάνων, διότι κάτι τέτοιο θα αποτελούσε ασέβεια και τιμωρία του νεκρού. Ένας άλλος ανασταλτικός παράγοντας στην αποδοχή των μεταμοσχεύσεων στην Ιαπωνία είχε να κάνει με τη φιλοσοφία της καλής συμπεριφοράς, το λεγόμενο *giri*, η οποία επέιχε ισχύ νόμου. Σύμφωνα με το *giri*, για να έχει αξία μία προσφορά θα πρέπει να είναι γνωστός στο δότη και ο λήπτης, ο οποίος μάλιστα πρέπει και να προσδιορίζεται από αυτόν. Επίσης για να έχει αξία μία πράξη προσφοράς, η αρχή της αμοιβαιότητας απαιτεί να υπάρχει ανταπόδοση. Και οι δύο όμως αυτοί όροι δεν είναι δυνατόν να εφαρμοσθούν στις μεταμοσχεύσεις, μια που ο μεν πρώτος καταργεί τη σειρά προτεραιότητας στη λίστα, ο δε δεύτερος είναι άνευ σημασίας, τη στιγμή που ο δότης είναι ήδη νεκρός. Όλοι αυτοί οι παράγοντες δημιούργησαν τεράστιες δυσκολίες στην πρόοδο των μεταμοσχεύσεων στην Ιαπωνία μέχρι το 1999, οπότε και τελικά επιτράπηκαν κάτω από συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις.

του Αλκ. Κωστάκη

(Καθηγητής Χειρουργικής, Πρόεδρος του Εθνικού Οργανισμού Μεταμοσχεύσεων, Καθηγητής και διευθυντής της ιατρικής υπηρεσίας του «Λαϊκού Νοσοκομείου».

[http://www.transplantation.gr/article_patients.asp?patient_id=&medicine_id=6&category_id=19&article_id=254]

3. Βασικές θέσεις επί της ηθικής της ευθανασίας (6.11.2002)

[Για επιλογή αποσπασμάτων]

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

A. Θέση του προβλήματος

[...]

3) Με τον όρο ευθανασία, έννοοῦμε τὴν με τὴ βοήθεια τρίτου, με ἐνέργεια ἢ παράλειψη (ἐνεργητικὴ ἢ παθητικὴ) ἐπίσπευση τοῦ θανάτου ἐνὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὑποφέρει ἢ πρόκειται νὰ ὑποφέρει ἀπὸ μία ἀνίατη καὶ ἐπώδυνη ἀσθένεια, διατηρεῖ ἢ ὄχι τὴ συνείδησή του καὶ ἔχει ἐκφράσει ὁ ἴδιος τὴν ἐπίμονη ἐπιθυμία του νὰ διακοπεῖ ἡ ζωὴ του.

B. Ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος στὴν Ὁρθόδοξη θεολογία καὶ παράδοση

4) Ἡ ζωὴ μας ἀποτελεῖ ὑπέρτατο δῶρο τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ ὁποῖου βρίσκονται στὰ χέρια Του καὶ μόνον· «ἐν χειρὶ Θεοῦ πνεῦμα παντὸς ἀνθρώπου» (Ἰωβ ιβ' 10). Ἀποτελεῖ τὸν χῶρο μέσα στὸν ὁποῖο βρίσκει τὴν ἔκφρασή του τὸ αὐτεξούσιο, συναντᾶται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ με τὴν ἐλεύθερη βούληση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπιτελεῖται ἡ σωτηρία του.

Κάθε προσπάθεια νὰ προσδιορίζονται τὰ ὅρια τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη καὶ μόνον βούληση, σκέψη, ἀπόφαση ἢ ἰκανότητα ἀπογυμνώνει τὴν ζωὴ ἀπὸ τὴν ἱερότητά της.

5) Ὁ ἀνθρώπος ἐπλάσθη κατὰ χάριν ἀθάνατος. Ἡ ἀθανασία εἶναι ἡ φυσικὴ του κατάσταση. Διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁμως εἰσηλθε στὸν κόσμον ὁ πόνος, ἡ φθορὰ καὶ ὁ θάνατος. Τελικὰ, ὁ θάνατος ἐπετράπη ἀπὸ τὸν Θεό, «ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον γένηται».

6) Ἡ βιολογικὴ ζωὴ δὲν προσδιορίζει ὀλόκληρη τὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀνθρώπος δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ με σῶμα καὶ ψυχὴ πού βρίσκονται σὲ

άρραγη ένότητα, τήν όποία όμως διασπᾶ τὸ γεγονός τοῦ θανάτου. Μὲ τὸν θάνατο, τὸ μὲν σῶμα διαλύεται, ἡ δὲ ψυχὴ διατηρεῖται γιὰ νὰ ένωθεῖ ἐκ νέου μὲ τὸ ἀναστημένο πλέον σῶμα.

7) Ἡ μεγάλη σπουδαιότητα τῆς παρουσίας ζωῆς κρίνεται σὲ συνάρτηση μὲ τὴ δυνατότητα θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ λυτρώσεώς του διὰ τῆς μετανοίας. Χωρὶς πνευματικὴ ζωὴ, ἡ διατήρηση τῆς βιολογικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου χάνει τὴ σπουδαιότητά της· στερεῖται νοήματος καὶ ἀνακυκλώνει τὸν θάνατο.

8) Ὁ ἀνθρώπος ἀπὸ τὴ στιγμή τῆς συλληψέως του ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἐμπειρία τοῦ θανάτου, ἄλλοτε μὲ τὶς μορφολογικὲς ἀλλαγές τοῦ σώματος λόγω ἡλικίας, ἄλλοτε μὲ τὴν ἀσθένεια, ἄλλοτε μὲ τὴν ἀπώλεια ἀγαπητοῦ προσώπου. Ὁ θάνατος όμως καὶ οἱ συνέπειές του ὑπερβαίνονται διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὅποιος μὲ τὸν θάνατό Του νίκησε τὸν θάνατο («θανάτῳ θάνατον πατήσας»).

9) Ὁ θάνατος εἶναι ἓνα γεγονός που συνδέεται ὄχι μόνον μὲ τὸ τέλος τῆς βιολογικῆς ζωῆς ἀλλὰ καὶ μὲ ὀλόκληρη τὴν ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ζωὴ ἐπεκτείνεται καὶ μετὰ τὸν βιολογικὸ θάνατο, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο κανεὶς ζεῖ καὶ πεθαίνει ἔχει συνέπεια στὴν αἰώνια κατάστασή του.

10) Ἡ σύγχρονη κοσμικὴ ἀντίληψη προσεγγίζει τὸν θάνατο σὲ σχέση μὲ τὴν εὐθανασία ὡς δικαίωμα καὶ ὄχι ὡς γεγονός που ὑπερβαίνει τὸν ἀνθρώπο· ὡς κάτι που ὁ χρόνος του μπορεῖ νὰ ἐπιλέγεται καὶ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπο καὶ ὄχι ὡς κάτι που ἀποκλειστικὰ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν Θεό. Ὁ σεβασμὸς στὸ θεόδοτο δῶρο τῆς ζωῆς ἀπαιτεῖ καὶ τὴν μὲ κάθε τρόπο προστασία της, πράγμα που μεταφράζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν σὲ προσπάθεια διατηρήσεώς τῆς ποιότητός της, ἀφ' ἑτέρου δὲ σὲ ἐπίδιψη παρατάσεως τῆς διάρκειάς της. Κατὰ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία, ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς καὶ ἡ στιγμή τοῦ θανάτου μὲ κανέναν τρόπο δὲν προσδιορίζονται ἀπὸ ἀνθρώπινα δικαιώματα.

Γ. Ἡ σημασία τοῦ πόνου

11) Ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει μὲ συμπάθεια τὴν ἀσθένεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Γι' αὐτὸ καὶ πάντοτε ἀγκαλιάζει τοὺς ἀσθενεῖς, πάσχοντες καὶ πονεμένους, φιάνθρωπα ζητεῖ τὴν ἀπαλλαγὴ «ἀπὸ πάσης θλίψευς, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης», εὔχεται τὰ τέλη τοῦ ἀνθρώπου νὰ εἶναι «ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά», ἐνίοτε δὲ προσεύχεται καὶ γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῶν ὀδυνωμένων (εὐχὴ εἰς ψυχορραγοῦντα).

12) Παρὰ ταῦτα, πίσω ἀπὸ τὸν πόνο διακρίνει καὶ μία εὐλογία. Ὁ πόνος στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ὅπως καὶ κάθε δοκιμασία, εἶναι «συνεργὸς πρὸς σωτηρίαν» καὶ ἐνίοτε «κρείττων καὶ αὐτῆς τῆς ὑγείας» κατὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ (ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1985, τ. 9. σελ. 264). Ὁ φυσικὸς, ὅπως καὶ ὁ ὑπαρξιακὸς πόνος, εἶναι εὐεργετικὸς γιατί ἀνοίγει τὰ ὄρια τῆς ὑπάρξεως· θὰ μποροῦσε νὰ ἀποτελέσει μέσο ἀσκήσεως στὴν ταπείνωση, τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ἀγάπη, οἱ δὲ προκλήσεις του ἀφορμὲς προετοιμασίας γιὰ τὴν αἰωνιότητα.

13) Τὸν πόνο δὲν τὸν ἐπιδιώκουμε καί, ὅταν μᾶς συμβαίνει, προσπαθοῦμε μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουμε. Στὴν περίπτωση ὅμως που ἐπιμένει ἢ εἶναι ἀθεράπευτος, ἢ μετὰ πίστεως ὑπομονὴ καὶ ἐγκαρτέρηση ἀποβαίνει ἰδιαίτερα ἐνισχυτικὴ καὶ ὠφέλιμη. Ἡ θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ λειτουργία τοῦ πόνου ἐξαρτᾶται σημαντικὰ ἀπὸ τὴν προσωπικὴ τοποθέτηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντί του. Γι' αὐτὸ

καὶ τὸ νὰ μάθει κανεὶς νὰ ὑπομένει ἀκόμη καὶ τὶς δυσκολότερες καταστάσεις τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ τὴν καλύτερη προετοιμασία ἀντιμετώπισής του.

Δ. Ἱατρικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ πόνου

14) Ἡ σύγχρονη ἱατρικὴ ἐπιστῆμη εἶναι σὲ θέση, μὲ ὀρθὴ ἀναλγητικὴ ἀγωγή, νὰ ἀντιμετωπίσει μὲ ἐπιτυχία καὶ σὲ μεγάλο βαθμὸ τὶς περισσότερες μορφές πόνου.
[...]

15) Στὶς περιπτώσεις πού ὁ ἀσθενὴς δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ θεραπευτικὰ σχήματα, καλὸ εἶναι νὰ χορηγοῦνται φάρμακα ἡρεμῆσεως. Ἡ ἀγάπη ἐπιβάλλει τὴν μὲ κάθε τρόπο ἀνακούφιση τοῦ ἀσθενοῦς, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ταλαιπωρεῖται στερούμενος τὴν ἀπαραίτητη καταστολή. Ἴσως εἶναι καλύτερα νὰ περάσει ἀπὸ τὸν ὕπνο στὸν θάνατο.

ΣΤ. Ἡ ἱατρικὴ ἀποστολὴ

19) Ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ἱπποκράτη, ἡ ἱατρικὴ ἀποστολὴ ἦταν ταυτόσημη μὲ τὴν θεραπεία καὶ τὴν προσφορὰ ζωῆς καὶ ἀσύμβατη μὲ τὴν συνδρομὴ στὸν θάνατο. Κατὰ τὸν περίφημο ὄρκο του, ὁ ἱατρὸς ὑπόσχεται ὅτι «δὲν θὰ χορηγήσει ποτὲ σὲ κανέναν θανάσιμο φάρμακο, ἀκόμη κι ἂν αὐτός τὸ ζητήσει, οὔτε ποτὲ θὰ τὸν συμβουλεύσει νὰ τὸ πάρει».
[...]

Η. Κοινωνικὲς συνέπειες τῆς εὐθανασίας

26) Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς εὐθανασίας παρέχει ἐξουσίες στοὺς ἱατροὺς καὶ τοὺς συγγενεῖς πέραν, αὐτῶν πού τοὺς ἀνήκουν, μὲ ἀνεξέλεγκτες συνέπειες. Ἀπὸ τὸν ἱατρὸ ἐξαρτᾶται ἡ περιγραφὴ τῆς καταστάσεως τοῦ ἀσθενοῦς. Ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, τῶν ὁποίων τὰ κίνητρα θὰ μπορούσε ἐνίοτε νὰ εἶναι ἀμφιβόλου ποιότητος, ἐξαρτᾶται ἡ ἀπόφαση. Ὁ χαρακτήρας τους, ἡ νοσοτροπία, ἡ διάθεση τῆς στιγμῆς, ἡ φιλοσοφικὴ καὶ θρησκευτικὴ τοποθέτησή τους, ἢ ἀκόμη καὶ προσωπικὰ συμφέροντα, θὰ μπορούσε νὰ παίξουν καθοριστικὸ ρόλο στὴν ἀπόφαση κάποιου νὰ ζητήσει τὴν συντόμευση τῆς ζωῆς του.

27) Ὁ ρόλος τοῦ ἱατροῦ, ὅπως ὡς τώρα τὸν γνωρίζουν οἱ κοινωνίες μας, εἶναι αὐτὸς τοῦ ἀνεκτίμητου συμπαραστάτη στὸν ἀγῶνα γιὰ ὑγεία καὶ ἐπιβίωση. Ἡ ἐνεργὸς ἀνάμειξή του στὴ διαδικασία ἐπισπεύσεως τοῦ θανάτου, ἀκόμη καὶ ἀπὸ συμπόνοια, καίρια τραυματίζει τὶς σχέσεις ἱατροῦ - ἀσθενοῦς καὶ ἀλλοιώνει τὴν ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ὡς ὕψιστου ἀγαθοῦ.

28) Τὸ λεγόμενο «δικαίωμα στὸν θάνατο», πού ἀποτελεῖ τὴ νομικὴ κατοχύρωση τῆς εὐθανασίας, θὰ μπορούσε νὰ μετεξελιχθεῖ σὲ ἀπειλή τῆς ζωῆς τῶν ἀσθενῶν ἐκείνων πού ἀδυνατοῦν νὰ ἀνταποκριθοῦν οἰκονομικὰ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς θεραπείας καὶ νοσηλείας τους. Ἡ αὐτονομία μας περιορίζεται ἀπὸ τὸ ὅτι εἴμαστε κοινωνικὰ ὄντα. [...]

I. Ἡ πρόταση τῆς Ἐκκλησίας

36) Βαθύτερα πνευματικά αἵτια πού ὀδηγοῦν σέ μιὰ θετική στάση ἔναντι τῆς εὐθανασίας εἶναι συνήθως ὁ ἄκρατος ὑλισμός, ἡ πνευματική ἀπογύμνωση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἔλλειψη πίστεως ἢ ἡ ἄρνηση τοῦ Θεοῦ, ἡ θεώρηση τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀσθένειας ὡς ἀτυχίας ἢ ἀδικίας, ἡ ἀποϊεροποίηση τῆς ζωῆς, ἡ διασύνδεσή της μόνο μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ὁμορφιὰ καὶ τὴ φυσικὴ καὶ οἰκονομικὴ εὐρωστία καὶ ἡ θεώρηση τοῦ θανάτου ὡς μοιραίου κοινωνικοβιολογικοῦ συμβάντος καὶ ὄχι ὡς ἐνδιάμεσου σταδίου τῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου.

Σέ μιὰ τέτοια κοινωνία, οἱ ἔννοιες θυσία, ὑπομονή, ἀπαντοχή καὶ ἐγκαρτέρηση εἶναι ἄγνωστες, ἐνῶ οἱ ἔννοιες ἔλεος, συμπόνοια καὶ εὐσπλαχνία εἶναι παρερμηνευμένες.

37) Ἡ εὐθανασία, ἐνῶ δικαιολογεῖται κοσμικῶς ὡς «ἀξιοπρεπὴς θάνατος», στὴν ἐνεργητικὴ της μορφή, ἀποτελεῖ ὑποβοηθούμενη αὐτοκτονία, δηλαδή συνδυασμὸ φόνου καὶ αὐτοχειρίας. Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, εἶναι παρακμιακὸ κοινωνικὸ φαινόμενο ἀπαξίωσης τοῦ ἀνθρώπου.

38) Οἱ στιγμὲς τῆς ζωῆς μας πού συνδέονται μὲ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος της, ὅπως καὶ αὐτὲς τῆς ἀδυναμίας, τοῦ πόνου καὶ τῶν δοκιμασιῶν μας, ἐγκρύπτουν μιὰ μοναδικὴ ἱερότητα καὶ ἀποτελοῦν μυστήριον πού ἀπαιτεῖ ἰδιάζοντα σεβασμὸ ἐκ μέρους τῶν συγγενῶν, τῶν ἰατρῶν, τῶν νοσηλευτῶν καὶ τῆς κοινωνίας ὁλόκληρης. Οἱ στιγμὲς αὐτὲς, ἂν ἀντιμετωπισθοῦν πνευματικὰ καὶ μὲ προσευχή, διευκολύνουν τὴν ταπείνωση καὶ τὴν ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ καὶ προσφέρουν στὸν ἄνθρωπον τὴν ἐμπειρία τῆς θεϊκῆς χάριτος καὶ τοῦ θαύματος.

39) Οἱ ἴδιες στιγμὲς εὐνοοῦν τὸν σύνδεσμον τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀνάπτυξη κοινωνίας ἀγάπης, τὴν ἐκδήλωση συμπόνοιας καὶ ἐλέους. Τὸ αἶτημα κάποιων ἀσθενῶν γιὰ εὐθανασία στὴν οὐσία ἀποτελεῖ ἐρώτημα τῆς ἀγάπης μας πρὸς αὐτοὺς καὶ τῆς ἐπιθυμίας μας νὰ μείνουν κοντὰ μας. Στὶς στιγμὲς αὐτὲς μπορεῖ κανεὶς νὰ ζήσει τὴν χάρι τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων.

40) Ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὴν ἀσθένεια τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καὶ ὅτι «*κρείσσων θάνατος ὑπὲρ ζωῆν πικρὰν καὶ ἀνάπαυσις αἰώνιος ἢ ἀρρώστημα ἔμμονον*» (Σόφ. Σειρ. λ' 17). Γι' αὐτὸ καὶ μὲ πολλὴ κατανόηση ἀντικρῦζει ὄσους λυγίζουσι μπροστὰ στὸν ἀφόρητον πόνον καὶ τὸν θάνατον. Ὁ λόγος τῆς ἀλήθειάς της εἶναι πάντα φιλόανθρωπος καὶ ἡ φιλοανθρωπία της κοσμεῖται ἀπὸ τὴν ἀλήθεια.

41) Ἡ ἀγάπη ἀπὸ τὴν φύσιν της δὲν εἶναι ἀπλὸ συναίσθημα ἀλλὰ πόνος καὶ μετοχὴ στὸ σταυρὸ τοῦ πάσχοντος ἀδελφοῦ. Ἀγαπῶ δὲν σημαίνει ἀπαλλάσσω τὸν ἄλλον ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ σηκώνω καὶ ἐγὼ τὸ βάρος τοῦ πόνου τοῦ ἢ τοῦ προσφέρω τὴ ζωὴ μου ἢ πολὺ περισσότερο τοῦ προσφέρω τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀγάπη νοεῖται μόνον ἐν ἀληθείᾳ.

42) Ἡ Ἐκκλησία μας πιστεύει στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, στὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος, στὴν αἰώνια προοπτικὴ καὶ πραγματικότητά, στοὺς πόνους ὡς «*στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν*» (Γαλ. στ' 17), στὶς δοκιμασίες ὡς ἀφορμὲς καὶ εὐκαιρίες σωτηρίας, στὴ δυνατότητα ἀναπτύξεως κοινωνίας ἀγάπης καὶ συμπαραστάσεως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Μὲ βάση αὐτά:

α) διακηρύσσει ὅτι ἡ ζωὴ μας βρίσκεται στὰ χέρια καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ κάθε τι πού μᾶς συμβαίνει εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον μας, ὅτι δὲν ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ διορθώσουμε τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ καὶ

β) κάθε θάνατο που αποτελεί αποτέλεσμα ανθρώπινων επιλογών -όσο «καλός» κι αν ονομάζεται- τον απορρίπτει ως «ύβριν» κατά του Θεού. Κάθε δε ιατρική πράξη που συνειδητά επισπεύδει τη στιγμή του θανάτου την καταδικάζει ως αντιδεδοντολογική και προσβλητική του ιατρικού λειτουργήματος.

Οί άνθρωποι προσευχόμαστε, δεν αποφασίζουμε για τη ζωή και τον θάνατο.

43) Στη σύγχρονη μορφή εύθυνασίας, ως επίσπευση και πρόκληση θανάτου, ή Έκκλησία αντιπροτείνει την εύθυνασία ως υπέρβαση του θανάτου. Εύζωια και εύθυνασία, για την Έκκλησία σημαίνουν ζωή και θάνατος με νόημα και προοπτική. Η επιλογή του θανάτου όταν προέρχεται από άρνηση του θελήματος του Θεού είναι άμαρτία. Αντίθετα ο πόθος του θανάτου όταν εκπηγάει από την αγάπη του Θεού αποτελεί μοναδική εύλογια, ειδική χάρι και σπάνια άρετή («*ἐπιθυμίαν ἔχω ἀναλύσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι*», Φιλιπ. α' 23).

44) Στην παράδοση της Έκκλησίας αναφέρονται πολλά παραδείγματα αγίων που δεν θέλησαν να καταφύγουν σε ιατρούς ή φάρμακα για την θεραπεία τους, αλλά αφέθηκαν έξ ολοκλήρου στην πρόνοια του Θεού για την περαιτέρω εξέλιξη της υγείας και της ζωής τους. Υπάρχουν και περιπτώσεις άσκητών οι όποιοι κατέφυγαν στη χρήση φαρμάκων ή άλλων ιατρικών μέσων και θεώρησαν τὸ ἐγχείρημά τους αυτό ως απόκλιση από την όδο της τελειότητας.

Τὸ γεγονός αυτό δεν υπαινίσσεται έπαμφοτερίζουσα στάση της Έκκλησίας, αλλά καταδεικνύει τὸν απόλυτο σεβασμὸ στην έλευθερία του ανθρώπου και στην σημασία της έσωτερης προαιρέσεώς του.

Γι' αυτό, πίσω από κάθε λόγο του άσθενοῦς πρέπει να διακρίνουμε τὴ βαθύτερη κατάσταση της ψυχής του, ή όποία και έρμηνεύει τις έπιθυμίες και επιλογές του. Ένας άσκητής όταν άρνεϊται την θεραπεία σε νοσοκομείο και επιλέγει τὸ άσκητήριό του δεν ένεργεί εύθυνασιακά. Αντίθετα κάποιος που χωρίς έλπίδα και ύπομονή άρνεϊται την ιατρική συμπαράσταση και βοήθεια περικόπτει τὸ μήκος της ζωής του ένοχα.

45) Η παροχή ιατρικής περιθάλψεως και θεραπείας νομικά δεν αποτελεί αυτόνομο ιατρικό δικαίωμα αλλά μόνον ύποχρέωση, έφόσον και στο μέτρο που την ζητεί ὁ άσθενής. Επίσης, ή επέλευση του θανάτου «διά παραλείψεως» έφαρμογής της ένδεδειγμένης άγωγής, λόγω άρνησης του έχοντος πλήρη συνείδηση άσθενοῦς να δεχθεϊ την ιατρική βοήθεια δεν συνιστᾷ άνθρωποκτονία ούτε συμμετοχή σε αυτόκτονία. Παρά ταῦτα ὁ ιατρὸς έχει την ήθική ύποχρέωση να βοηθήσει τὸν άσθενή να συναινέσει στην προσπάθεια που γίνεται για την έπιβίωσή του.

46) Στην περίπτωση που ὁ άσθενής δεν έχει συνείδηση, αλλά υπάρχει έλπίδα ίάσεως, ὁ ιατρὸς πρέπει να βοηθήσει με κάθε τρόπο στην συντήρηση της ανθρώπινης ζωής.

47) Όταν ὁ άσθενής δεν έχει συνείδηση και μετᾶ βεβαιότητας δεν υπάρχει έλπίδα ίάσεως, τὸ κενὸ της άπουσίας συνειδήσεως του άσθενοῦς τὸ καλύπτει ή συνείδηση του ιατροῦ και τῶν συγγενῶν. Γι' αυτό και ύπογραμμίζεται ή ανάγκη καλλιεργημένης συνειδήσεως τῶν ιατρῶν. Στις περιπτώσεις που ὁ ιατρὸς, στηριζόμενος στις γνώσεις, στο αίσθητήριο, στην έμπειρία, στην αγάπη πρὸς τὸν άσθενή και στην πίστη του στὸν Θεό, αίσθάνεται πὼς πρέπει να αποφύγει την χρήση έπιθετικῶν μέσων που περισσότερο ταλαιπωροῦν και καθόλου δεν θεραπεύουν, αυτό δεν κηλιδώνει την ήθική του άκεραιότητα.

48) Ἡ χρήση τῆς ἰατρικῆς ἐπεμβάσεως καλὸ εἶναι νὰ ἐκτείνεται μέχρι τοῦ σημείου ποὺ οἱ ἐπιπλοκὲς καὶ τὰ ἐπιπρόσθετα προβλήματα ποὺ δημιουργεῖ δὲν βασανίζουν περισσότερο ἀπ' ὅσο ἀνακουφίζουν. Ὁ πόνος παραχωρεῖται ἀπὸ τὸν Θεό· δὲν πρέπει νὰ προκαλεῖται οὔτε νὰ ἐπιτείνεται ἀπὸ τὴν ἰατρική. Ἡ παράταση τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀνακούφιση ἀπὸ τὸν πόνον πρέπει νὰ συνεργοῦν στὴ βούληση τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι νὰ ἀποτελοῦν αὐτοσκοπὸ.

49) Τὸ ἐνδεχόμενον νὰ προκληθεῖ μὲ θεραπευτικὲς ὑπερβολὲς τεχνητὴ παράταση τῶν φυσικῶν ὁρίων τῆς ζωῆς καὶ διατήρηση μιᾶς καταστάσεως ἐπ' ἀόριστον, μὲ ἀποτέλεσμα μέχρι καὶ τὴν καταρράκωση τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας τοῦ ἀσθενοῦς (μὲ πλεῖστες ὅσες συνέπειες στὸν περίγυρό του, μιὰ οικονομικὴ αἱμορραγία ἢ καταστροφὴ καὶ τὴν πρόκληση συναφῶν ψυχολογικῶν ἀδιεξόδων) εἶναι κάτι στὸ ὁποῖο δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὀδηγηθεῖ ὁ ἰατρὸς οὔτε συνειδητὰ νὰ συμπράξει.

50) Στὰ ὅρια μεταξὺ εὐθανασίας μὲ παράλειψη καὶ εὐθανασίας μὲ πράξη κινοῦνται οἱ περιπτώσεις ὅπου·

- (α) ἐφαρμόζεται ἤδη μιὰ μέθοδος συντηρήσεως (π.χ. μηχανικὴ ὑποστήριξη) χωρὶς προοπτικὴ ἀνακάμψεως, ὅποτε τὸ ἐρώτημα εἶναι ἂν μὲ θετικὴ πράξη ἐπιτρέπεται νὰ διακοπεῖ ἡ τροφοδοσία καὶ
- (β) χορηγοῦνται συνειδητὰ καταπραῦντικά καὶ παυσίπονα ποὺ ἐνδεχομένως ἐπισπεύδουν τὸν θάνατον.

Στὴν πρώτη περίπτωση, ἡ θετικὴ πράξη ἐπιφορτίζει τὴ συνείδηση μὲ αἴσθημα ἐνοχῆς γιὰ συμμετοχὴ στὸν θάνατον τοῦ ἀσθενοῦς, ἐνῶ στὴ δευτέρη περίπτωση, ἡ ἀπουσία ἀμεσότητος καὶ βεβαιότητος γιὰ κάτι τέτοιο δὲν ἐπιβαρύνουν τὴ συνείδηση. Ἐδῶ τὸ ἄμεσο καὶ βέβαιο εἶναι ἡ ἀνακούφιση τοῦ ἀσθενοῦς ἀπὸ τοὺς πόνους.

51) Στὴν περίπτωση τῆς καθαρῆς μὲ θετικὴ πράξη εὐθανασίας δὲν ὑπάρχει καμιὰ δυνατότητα δικαιολογήσεως καὶ γι' αὐτὸ οὔτε ἡ ὑπὸ προϋποθέσεις νομιμοποίησής της εἶναι ἠθικὰ ἐπιτρεπτή.

Ὁ πολιτικὸς καὶ κατ' ἐπέκταση ὁ νομοθέτης δὲν μποροῦν νὰ αὐτοαναγορεύονται σὲ ρυθμιστὲς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου.

52) Ἡ καλλιέργεια ὑγιῶν σχέσεων ἀγάπης καὶ κοινωνίας καὶ ὅ,τι ἄλλο ἰσχυροποιεῖ τὸν ἄνθρωπον ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸν θάνατον καὶ τὸν πόνον συντελοῦν στὴν ἀντιμετώπιση τῆς δοκιμασίας καὶ στὴν μετατροπὴ τῆς ἀπὸ προσωπικὴ ἀγωνία σὲ ἀφορμὴ ὑγιοῦς μεθέξεως καὶ κοινωνίας.

53) Στὶς περιπτώσεις ποὺ ὁ ἀσθενὴς βρίσκεται σὲ τέτοιο πανικὸ καὶ διακατέχεται ἀπὸ τὸν πειρασμὸ νὰ ἀποζητεῖ τὴν εὐθανασία, ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ μὲ τὴν παρουσία τῆς, τὸν παρηγορητικὸ λόγον, τὴν ἀποτελεσματικὴ προσευχὴ τῆς, τὸ μυστήριον τοῦ ἁγίου εὐχελαίου, τὴν ἀγάπην τῆς νὰ δώσει τόση ἐλπίδα καὶ ἀνακούφιση ποὺ νὰ εἶναι ἐντονότερη ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ πόνου καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ θανάτου. Τότε ἡ εὐθανασία δὲν ἀπουσιάζει μόνον ἀπὸ τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ δὲν ἔχει πλέον θέση καὶ στὶς ἐπιλογὲς τοῦ ἀσθενοῦς.

54) Ἡ Ἐκκλησία γιὰ νὰ κάνει αἰσθητὴ τὴν παρουσία τῆς στὶς στιγμὲς τῶν κρίσιμων ἀποφάσεων καὶ δοκιμασιῶν δὲν πρέπει νὰ περιμένει τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ καλεῖται ἢ ἴδια νὰ τοὺς συναντᾷ διεισδύοντας διακριτικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ στὰ νοσοκομεῖα. Γιὰ τὸν λόγον αὐτόν, συνιστᾶται ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ὑποστηρίξει τὸν θεσμὸ τῶν νοσοκομειακῶν ἱερέων, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ προβεῖ στὴν ὀργάνωσιν ἐθελοντικῶν ὁμάδων στὰ νοσοκομεῖα, μὲ σκοπὸ τὴν φωτισμένην συμπαραστάσιν τῶν

βαρειά ασθενών. "Αν ή έγκατάλειψη όδηγεϊ στην εύθανασία, ή άγάπη, ή συμπαράσταση και ή ούσιαστική έλπίδα ένισχύουν τήν άγάπη στη ζωή.

Πηγή: http://www.bioethics.org.gr/03_b.html#4

1. Η ευθανασία κατά τις τρεις μονοθεϊστικές θρησκείες

Στρεφόμενοι καχαρχάς προς τις τρεις μονοθεϊστικές θρησκείες, τον Ιουδαϊσμό, τον Χριστιανισμό και το Ισλάμ, βλέπουμε ότι οι θρησκείες αυτές επιδοκιμάζουν την αξία της ζωής και αποδέχονται την ιατρική αγωγή και τεχνολογία που θεραπεύει και παρατείνει την ανθρώπινη ζωή. Το μεγάλο όμως πρόβλημα για τις τρεις μονοθεϊστικές θρησκείες είναι η ευθανασία, την οποία αποδοκιμάζουν. Για τις μονοθεϊστικές θρησκείες ο άνθρωπος είναι δημιούργημα του Θεού, και επομένως η ζωή δεν ανήκει σ'αυτόν, αλλά στα χέρια του δημιουργού του, που τον έπλασε και τον έφερε στην ύπαρξη. Τόσο η **Ιουδαϊκή** θρησκεία όσο και ο **Χριστιανισμός** δέχονται ότι ο άνθρωπος δημιουργήθηκε «κατ' εικόνα» και «καθ'ομοίωσιν» του Θεού, πράγμα που σημαίνει ότι προικίστηκε με λογική και ελευθερία βούλησης και είναι υπεύθυνος να αποφασίζει για τον εαυτό του και το καλό της ανθρωπότητας. Ότι η ζωή είναι ιερή και απαγορεύεται να την αφαιρούμε, δέχεται και το **Ισλάμ** με τις δικές του ερμηνείες. Για το Ισλάμ ο άνθρωπος είναι ο εκπρόσωπος του Θεού επί της γης. Έτσι, τόσο το Ισλάμ όσο και ο Χριστιανισμός και ο Ιουδαϊσμός, με τις ιδιαίτερες ερμηνείες του ο καθένας, δέχονται ότι ο άνθρωπος οφείλει να είναι καλός διαχειριστής της θείας δημιουργίας, αλλά δεν έχει το δικαίωμα να την καταστρέφει. Η ζωή και η δημιουργία δεν ανήκουν σ'αυτόν αλλά στον Θεό. Και στις τρεις βέβαια θρησκείες υπάρχει ο εκούσιος θάνατος του μαρτυρίου, αλλά αυτό είναι ένα θέμα διαφορετικό από την ευθανασία.

Θρησκείες της Άπω Ανατολής

Αλλά αν οι τρεις μονοθεϊστικές θρησκείες δέχονται ότι ο κόσμος και η ζωή είναι δημιουργία μιας προσωπικής και αιώνιας αρχής, του Θεού, και τα πάντα υπόκεινται στη θέλησή του και την πρόνοιά του, οι μεγάλες θρησκείες και πολιτισμοί της Άπω Ανατολής έχουν μια διαφορετική αντίληψη για τον κόσμο και τη ζωή. Ο άνθρωπος είναι μέρος του κόσμου και της αρμονίας του. [...]

Ινδοϊσμός

Η Ινδία είναι ένας μεγάλος πολιτισμός με πανάρχαια ιστορία, η οποία υπερβαίνει τα 4000 χρόνια. Κατά την ιστορική της διαδρομή σημειώθηκαν πολλές αλλαγές και ο σημερινός Ινδοϊσμός διακρίνεται για μια ποικιλία θρησκευτικών αντιλήψεων και ιδεολογιών, τις οποίες όμως διέπουν και συνέχουν ορισμένες βασικές αρχές.

Σε όλη την ινδική σκέψη και ζωή, από την αρχαιότατη εποχή των Βεδών (1500 π.Χ.) έως σήμερα το διακριτικό γνώρισμα είναι η επικέντρωση στο πνευματικό στοιχείο της ύπαρξης. Ούτε ο άνθρωπος ούτε το συμπαν θεωρούνται υλικά κατά την ουσία τους και η υλική ευημερία δεν αναγνωρίζεται ως σκοπός και τέλος της ανθρώπινης ζωής [...]. Η ηθική τάξη του σύμπαντος επίσης είναι μια αποδεκτή διδασκαλία για

όλους τους διανοούμενους του Ινδοϊσμού. Το *κάρμα* και η επαναγέννηση ή *μετενσάρκωση*, είναι τα μέσα με τα οποία η ηθική τάξη του σύμπαντος, το *ντάρμα*, καθορίζει τη ζωή του ανθρώπου. Βασική είναι η πίστη του Ινδοϊσμού ότι ο κόσμος και ο άνθρωπος υπόκεινται σε μια ατελείωτη πορεία συνεχών γεννήσεων και θανάτων, σε μια αιώνια *ανακύκλωση*. Αιτία της ανακύκλωσης είναι οι προσωπικές πράξεις των όντων που λέγονται *κάρμα*, και συνιστούν έναν αδυσώπητο νόμο ανταπόδοσης. Οι πράξεις της ζωής κάθε όντος είναι η αιτία της μετενσάρκωσης και ανακύκλωσης του (*σαμσάρα*) και αυτές καθορίζουν τη μορφή και την τύχη της νέας μετενσάρκωσης στον παρόντα κόσμο της φθοράς. Τα έργα εγγράφονται στον πίνακα ενός αιώνιου, απρόσωπου και αδυσώπητου νόμου που λέγεται *ντάρμα*, ο οποίος λειτουργεί τυφλά και αδέκαστα, και αποδίδει στο κάθε ον επακριβώς το περιεχόμενο των έργων του. Γι' αυτό το έργο και η προσωπική ζωή έχουν καθαρά ατομικό χαρακτήρα στον Ινδοϊσμό. Ο καθένας είναι άξιος της δικής του τύχης και αν παραβιάσει την τύχη του άλλου, υπόκειται ο ίδιος στο νόμο του *κάρμα* και του *ντάρμα*. Το ύψιστο ιδεώδες είναι η *μόξια*, δηλαδή η απελευθέρωση από τα δεσμά του κύκλου των γεννήσεων, των θανάτων και των επαναγεννήσεων. Για την επίτευξη της απελευθέρωσης χρειάζεται η γνώση, δηλαδή η αυτογνωσία και η συνειδητοποίηση της αληθινής φύσης του ανθρώπου, η οποία είναι ταυτόσημη με την ενιαία πραγματικότητα του κόσμου (το *Βράχμαν*). Η αναζήτηση της απελευθέρωσης (*μόξια*) καθορίζει και τη στάση του Ινδού απέναντι στη ζωή. Η ζωή αλυσοδεμένη στον κύκλο των συνεχών μετενσαρκώσεων δεν έχει αξία. Είναι πηγή θλίψεων. Από την άλλη μεριά όμως ο άνθρωπος δεν αγνοεί την ατομική του εγκόσμια ζωή αλλά τη θεωρεί απαραίτητη για την επίτευξη της απολύτρωσης. Πιστεύει πως πρέπει να ζήσει στην παρούσα ζωή σύμφωνα με τους κανόνες που του επιβάλλει το *ντάρμα*, ο παγκόσμιος φυσικός και ηθικός νόμος που διέπει τα πάντα και δίνει νόημα και σκοπό στη ζωή, για να πετύχει την ελευθερία από την οδυνηρή ύλη.

Μέσα στα όρια της κοσμοθεωρίας αυτής εντάσσονται και οι απόψεις του Ινδοϊσμού περί **ευθανασίας**. Οι περισσότεροι από τους Ινδοϊστές δέχονται ότι η εφαρμογή της ευθανασίας σε ασθενή προκαλεί τον βίαιο χωρισμό της ψυχής από το σώμα σε χρόνο αφύσικο του κύκλου που έχει καθορίσει ο αιώνιος νόμος (*ντάρμα*), και επομένως θα κοστίζει την επαναγέννηση σε άλλη ζωή, αθλιότερη της παρούσης, τόσο στον ασθενή όσο και στον γιατρό που θα προβεί στην αφύσικη και βίαιη πράξη της ευθανασίας. Λέγεται μάλιστα ότι ο γιατρός θα επωμισθεί και το ανολοκλήρωτο *κάρμα* του ασθενούς, δηλαδή το έργο του που έμεινε ατελές, λόγω της απότομης διακοπής της ζωής του. Άλλοι Ινδοϊστές πιστεύουν ότι η ευθανασία δεν είναι δυνατό να εφαρμοστεί, διότι παραβιάζει τη βασική ινδική αρχή της *αχίμζα*, της μη βίας προς όλα τα ζωντανά όντα και του σεβασμού της ζωής. Πολλοί επίσης θεωρούν ότι η παράταση της ζωής με τεχνητά μέσα είναι παραβίαση της φυσικής πορείας του ανθρώπου. Άλλοι όμως αποδέχονται τα καλά της σύγχρονης τεχνολογίας. Υπάρχουν τέλος και Ινδοϊστές που δέχονται ότι το πρόσωπο που βοηθά στη λήξη ενός οδυνηρού βίου κάνει έργο αγαθό και εκπληρώνει τις ηθικές του υποχρεώσεις.

Ο εκούσιος τερματισμός της ζωής είναι ανεκτός μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις που αποβλέπουν είτε στο καλό του κοινωνικού συνόλου ή σε περιπτώσεις που ένας μεγάλος ασκητής του Ινδοϊσμού συνειδητοποιεί ότι έφθασε σε υψηλά επίπεδα

τελείωσης, οπότε καταφρονεί τον θάνατο ελπίζοντας ότι θα πετύχει την απολύτρωση ή τουλάχιστον έναν καλύτερο κύκλο ύπαρξης.

[...]Ο Ινδοϊσμός [...] πιστεύει ότι η ανθρώπινη ζωή είναι πολύτιμη. Η ζωή, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της μετενσάρκωσης, επιτεύχθηκε μετά από εκατοντάδες ή χιλιάδες γεννήσεων και παρέχει μια μοναδική ευκαιρία σε κάθε άνθρωπο για ένα μεγάλο άλμα σε ανώτερες σφαίρες ύπαρξης. Επομένως θα ήταν μεγάλη παρανόηση εκ μέρους ενός ατόμου να προβεί σε αυτοκτονία ή ευθανασία. Θα κατέστρεφε κυριολεκτικά την πνευματική του πορεία και θα επέστρεφε στην αρχή της εξελικτικής του βαθμίδας. Θα εξέθετε επίσης τον άνθρωπο στο ρίσκο να υποστεί αυτά τα οποία επιμόνως ήθελε να αποφύγει σε μια επόμενη μετενσάρκωση με έναν πιο επίπονο τρόπο.

Η πραγματικότητα παραταύτα είναι διαφορετική από τις θεωρίες. Πολλές φορές δίπλα στους ευημερούντες υπάρχουν φτωχοί και εξαθλιωμένοι στην Ινδία που δεν έχουν μοίρα στον ήλιο. Πρόκειται για ένα φαινόμενο από την αρχαιότητα εποχή έως σήμερα. Πολλοί από αυτούς έχουν την ατυχία να ασθενήσουν βαριά και να ζητήσουν την ευθανασία. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι αυτό που ανέκυψε τον Οκτώβριο του 2006, όταν μια εξαμελής πάμπτωχη οικογένεια με παράλυση των κάτω άκρων, λόγω κάποιας ανεξιχνίαστης ασθένειας, ζήτησε από την κυβέρνηση να τους αναγνωρίσει το δικαίωμα της ευθανασίας, δικαίωμα όμως που δεν πραγματοποιήθηκε, διότι η ινδική κυβέρνηση διστάζει να προχωρήσει, όχι μόνον στην ενεργητική αλλά και στην παθητική ευθανασία.

Βουδισμός

Ο Βούδας διαπιστώνει ότι η ζωή, αλυσοδεμένη στον φθαρτό κόσμο της μεταβολής, είναι γεμάτη πόνο. Όλα τα πράγματα μεταβάλλονται και παρέρχονται, όνειρα, ελπίδες, πόθοι και φόβοι. Τίποτα δεν μπορεί να αντισταθεί στην καθολική δύναμη του θανάτου. Επομένως η ζωή είναι ένα ποτάμι που έρχεται και φεύγει. Τίποτα δεν είναι σταθερό στον εμπειρικό κόσμο και στην εμπειρική μας ύπαρξη. Το εγώ μας συνίσταται από στοιχεία που αλλάζουν σύμφωνα με το νόμο του κάρμα. Ωστόσο υπάρχει μια οδός απολύτρωσης. Είναι η φυγή από τον πόνο της αιώνιας ανακύκλησης και η επίτευξη της ευδαιμονίας του αρρήτου, που ονομάζεται νιρβάνα. Όταν ο άνθρωπος απαλλαγεί από την άγνοια και τις συνέπειες του εγωισμού, δηλαδή του πόθου και της προσκόλλησης στα φθαρτά και μεταβλητά πράγματα του κόσμου, πετυχαίνει το νιρβάνα που είναι μια υπερκοσμική μακαριότητα, άφθαρτη και απερίγραπτη.

[...]

Αν λάβουμε υπόψη όλα τα παραπάνω, καθώς και την τελευταία προτροπή του Βούδα στους μαθητές του, ότι «η φθορά είναι ο νόμος των πραγμάτων», «μην εγκαταλείπετε τον άοκνο αγώνα σας», συμπεραίνουμε ότι ο Βουδισμός δεν μπορεί να αποδεχθεί την ευθανασία, διότι μια τέτοια ενέργεια θα οδηγούσε τον άνθρωπο στον φαύλο κύκλο των μετενσαρκώσεων και θα στερούσε τον άνθρωπο από την επίτευξη του ύψιστου αγαθού, που είναι το νιρβάνα. Είναι ενδεικτικό ότι παρά το γεγονός ότι ο Βουδισμός θεωρεί τον κόσμο ως πηγή πόνου και θλίψης, ωστόσο δεν συνιστά την βίαιη φυγή από τον οδυνηρό κόσμο.

Ο Βουδισμός λοιπόν δεν έχει πάρει επίσημη στάση απέναντι στην αποφυγή ή μη της ευθανασίας, και αυτό μεταφράζεται από ορισμένους διανοουμένους της εποχής

μας ως ανοχή απέναντι στην πράξη της ευθανασίας, λόγω του ότι ο Βουδισμός είναι η θρησκεία του οίκτου και της συμπόνιας προς τον άνθρωπο και όλα τα όντα. Πόσο διαλλακτική όμως είναι η θέση του Βουδισμού απέναντι σε θέματα αυτοκτονίας και ευθανασίας φαίνεται από τρία παραδείγματα βουδιστών μοναχών της εποχής του Βούδα που ασκήτευαν στην κοινότητά του, οι οποίοι πάσχοντας και βασανιζόμενοι από ανίατες ασθένειες έδωσαν τέλος στη ζωή τους. Ο Βούδας ούτε καταδίκασε ούτε επιδοκίμασε τις κράξεις αυτές εκφράστηκε όμως ρητώς εναντίον της αυτοκτονίας.

[...]

Είναι επομένως σαφές ότι ο Βουδισμός δεν αποδέχεται την αυτοκτονία και την ευθανασία, παρά μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις μοναχών, οι οποίοι έχουν φτάσει σε υψηλά στάδια πνευματικής καλλιέργειας και προβαίνουν στην αυτοκτονία ως διαμαρτυρία για το γενικότερο καλό. Τέτοιες περιπτώσεις γνωρίζουμε πολλές από την περίοδο του πολέμου στο Βιετνάμ, όταν μοναχοί, πιστεύοντας ότι μπορούν να συμβάλουν στην προώθηση της ειρήνης έβγαιναν σε πλατείες και πυρπολούνταν δημοσίως. Αλλά και αυτές οι περιπτώσεις ήταν αυστηρά ελεγχόμενες από τους σπουδαίους διδασκάλους και πνευματικούς ηγέτες του Βουδισμού.

Ιαπωνία: Σιντοϊσμός · Βουδισμός

Μια άλλη διάσταση έχουν τα πράγματα στην Ιαπωνία, η οποία είναι μια κοινωνία της τεχνολογίας αλλά και της προσκόλλησης στην παράδοση. Από θρησκευτική άποψη η Ιαπωνία είναι ένας πετυχημένος βιώσιμος συγκρητισμός. Δύο κύριες θρησκείες συνυπάρχουν, ο Σιντοϊσμός και ο Βουδισμός που ζυμώθηκαν η μία με την άλλη, αλλά που και στα δύο αυτά ρεύματα άσκησε επίσης μεγάλη επίδραση ο Κομφουκισμός και ο Ταοϊσμός της Κίνας. Η ηθική του Σιντοϊσμού, που είναι η παραδοσιακή θρησκεία της Ιαπωνίας, βασίζεται στην «ορθή οδό των κάμι», δηλαδή σε ένα είδος πνευματολατρίας. Η λέξη «κάμι» σημαίνει αόρατα πνεύματα που βρίσκονται παντού στη φύση (στα βουνά, τους ποταμούς τις κοιλάδες και τα δάση) και είναι η αντίστοιχη ιαπωνική λέξη για τους θεούς. Υπάρχει άμεση σύνδεση των «κάμι» με τους προγόνους και την αυτοκρατορική ιαπωνική δυναστεία, η οποία θεωρείται ως κληρονομική δυναστεία του ανωτάτου κάμι του ουρανού, δηλαδή της θεάς του ηλίου *Αματεράσου*. Τα κάμι δίνουν ιερότητα στη φύση και τη ζωή. Είναι όμως ενδιαφέρον να τονίσουμε ότι όλα τα κάμι δεν είναι τέλεια. Τα κείμενα του Σιντοϊσμού δίνουν πολλά παραδείγματα για κάμι που κάνουν λάθη και λανθασμένα έργα. Είναι σαφές ότι η διαφορά της αντίληψης αυτής με θρησκείες που πιστεύουν ότι ο Θεός είναι τέλειος εξηγεί γιατί η ηθική αυτή αποφεύγει να διατυπώσει απόλυτους ηθικούς κανόνες. Εκείνο όμως που κυρίως προσπαθεί η ηθική αυτή να προωθήσει είναι η αρμονία και η καθαρότητα σε όλες τις σφαίρες της ζωής. Το να διατηρεί κανείς την αρμονία του συνόλου είναι το υψηλότερο αγαθό από το να αποτρέπει ένα μερικό σφάλμα. Αυτό δημιούργησε προβληματισμούς στο πεδίο της ιατρικής ηθικής.

Σ' αυτή τη συνάφεια εντάσσονται και οι συζητήσεις περί ευθανασίας στην Ιαπωνία, που έχουν αρχίσει ήδη από τη δεκαετία του 1960 και από το 1980 και ύστερα προωθούνται από την Japan Ethics Association. Οι συζητήσεις αυτές βλέπουν με συμπάθεια την ευθανασία, αλλά δεν παύουν να διατυπώνουν και μια σειρά σοβαρών προβληματισμών. Από τη μια μεριά γίνεται λόγος για το δικαίωμα του

ανθρώπου για έναν αξιοπρεπή θάνατο και την ανακούφιση των οικείων του, από την άλλη όμως δεν έχουν καταλήξει ακριβώς στις συνθήκες κάτω από τις οποίες θα γίνεται αποδεκτό το αίτημα της ευθανασίας, όπως π.χ. του εγκεφαλικά αλλά όχι σωματικά νεκρού ανθρώπου. Ένα άλλο θέμα που ανακύπτει στην σιντοϊστική ηθική, είναι ότι το σώμα του νεκρού θεωρείται ακάθαρτο. Επομένως η ευθανασία σε εγκεφαλικά νεκρούς για την παραλαβή και μεταμόσχευση οργάνων δημιουργεί μεγάλες συστολές. Στο σημείο αυτό εμπλέκεται και η βουδιστική ηθική, που δέχεται ότι ο δέκτης των μοσχευμάτων θα επωμισθεί και το κάρμα του δότη. Οι αντιλήψεις αυτές ωθούν πολλούς Ιάπωνες να εκφράζουν τη διαφωνία τους στη μεταμόσχευση των οργάνων, μια αντίθεση, η οποία επίσης στηρίζεται στις διδασκαλίες του Κομφουκισμού, ότι το σώμα είναι δώρο του ουρανού και των γεννητόρων του και γι' αυτό πρέπει να θάβεται ολόκληρο και να μην τεμαχίζεται.

Κίνα: Κομφουκισμός-Ταοϊσμός

α) Κομφουκισμός

Με τις παραπάνω σκέψεις φτάνουμε στον μεγάλο και πανάρχαιο πολιτισμό της Κίνας, ο οποίος βέβαια σήμερα εκπροσωπείται πολιτικώς από το καθεστώς της Λαϊκής Δημοκρατίας, που κρατά απόσταση από την παλαιά θρησκευτική παράδοση της χώρας. Ο κινεζικός ωστόσο οικουμενισμός, η αντίληψη δηλαδή ότι τον κόσμο διέπει η αρμονία του μικρόκοσμου και του μακρόκοσμου, έμαθε στον κινεζικό λαό να βρίσκει οργανική ενότητα ανάμεσα στις αντιθέσεις της ζωής και να ζει με θετικό τρόπο την τάξη και την αρμονία του σύμπαντος. Αυτό εκφράζεται ιδιαίτερα σε δύο ηθικοκοινωνικά και θρησκευτοφιλοσοφικά συστήματα, που γεννήθηκαν τον 6° π.Χ. αιώνα, και δέσποσαν στο κοινωνικό στερέωμα της Κίνας έως το 1949. Πρόκειται για τον Κομφουκισμό και τον Ταοϊσμό. Το πρώτο εισηγείται ένα δίκαιο και ευνομούμενο κράτος που θα το κυβερνούν σοφοί ηγέτες και θα το υπηρετούν μορφωμένοι υπάλληλοι (οι μανδαρίνοι). Το δεύτερο συνιστά την φυγή από την συμβατική κοινωνία των κατά συνθήκη νόμων και θεσμών και την φυγή στην αυθόρμητη πορεία και αρμονία της φύσης.

Πριν από πέντε δεκαετίες περίπου, τόσο ο ηθικοδιδάσκαλος Κομφούκιος όσο και ο μυστικός διδάσκαλος Λάο Τσε, καθώς και άλλα παραδοσιακά συστήματα σκέψης της Κίνας, είχαν εξοβελιστεί ως εχθρικά προς τον λαό. Είναι αξιοσημείωτο όμως ότι τα τελευταία χρόνια ο Κομφουκισμός επανέκαμψε τόσο στον κινεζικό όσο και στον δυτικό κόσμο, και κυρίως σε θέματα που αφορούν στην σύγχρονη βιοηθική.

Ο Κομφούκιος, όπως είδαμε, θεωρεί το ανθρώπινο σώμα δώρο του ουρανού και δέχεται ότι ο άνθρωπος, που είναι φύσει αγαθός, μπορεί να γίνει αληθινός άνθρωπος εφόσον εναρμονίζει τον εαυτό του με το Τάο, την οδό του παγκόσμιου ηθικού νόμου, ή αλλιώς τη θέληση του Ουρανού, και ακολουθεί τους κανόνες της κοινωνικής ευγένειας, που επιβάλλουν τον αμοιβαίο σεβασμό. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται μια ολόκληρη αξιολογική βαθμίδα σχέσεων και καθηκόντων, και ακριβώς σ' αυτή την αξιολογική βαθμίδα μπορεί να ρυθμιστεί και το πρόβλημα της ευθανασίας. Όπως ο ηγεμόνας θέλει να του συμπεριφέρεται ο υπήκοος, έτσι και αυτός πρέπει να συμπεριφέρεται προς τον υπήκοο, όπως ο πατέρας θέλει να του συμπεριφέρεται ο γιος, έτσι και αυτός πρέπει να συμπεριφέρεται προς τον γιο κ.λπ.

Με βάση την αρχή αυτή μπροστά στο ζήτημα της ευθανασίας ένας κομφουκιστής δεν θα ανατρέξει στην ηθική του αυτονομία και στο δικαίωμά του να

αποφασίζει για την ζωή του, αρετές τις οποίες επικαλείται ο άνθρωπος της Δύσης, αλλά θα ζητήσει να μάθει πρώτον, αν μια τέτοια απόφαση συνάδει με την κοινωνική σταθερότητα και αρμονία των ανθρώπινων σχέσεων, και δεύτερον, αν προωθεί τις κύριες κομφουκικές ηθικές αρετές της ανθρωπιάς και της τιμιότητας. Επομένως ο γιος ή η κόρη που εκφράζουν τον βαθύ τους σεβασμό προς τον ασθενή πατέρα, θα δεχθούν κάθε ιατρικό μέσο που θα ανακουφίσει τους πόνους του, αλλά θα είναι πολύ σκεπτικοί απέναντι στην εφαρμογή της ευθανασίας. [...]

Ζιάκα, Αγγ. (2007). Ευθανασία, Θρησκείες και πολιτισμοί.

Στο Συλλογικό έργο: Ευθανασία. Σειρά: Δημοσιεύματα ιατρικού δικαίου και βιοηθικής

3. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σ. 19-43.

- Εναλλακτικά:

«Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking)»

1. Εικόνες

Ψηφιδωτό από τον Καθεδρικό ναό του Μονρεάλε, Σικελία, 12^{ος} αι.

Θεοδώρου Πουλάκη, Πλάση του Αδάμ, δεύτερο μισό 17^{ου} αι.

Πηγή: <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/877?locale=el>

2. Η ζωή ως δώρο του Θεού

«Η ζωή ... είναι δώρο του Θεού στον άνθρωπο. Δεν υπάρχει μόνη της, αλλά προέρχεται από το Θεό, που ο Ίδιος είναι η ζωή: «εγώ είμι ή ανάστασις και ή ζωή» (1ω 11, 25). Μια ζωή με προοπτική, χωρίς τέλος, δηλαδή αιώνια, δίχως πόνο και θάνατο, τέλεια, ακέραη.

Ο θάνατος και η φθορά είναι οι τραγικές συνέπειες της πτώσης του ανθρώπου, της απομάκρυνσής του από το Θεό. Ο Απόστολος Παύλος διδάσκει ότι "έγινε κι ο Ιησούς άνθρωπος, για να καταργήσει με το θάνατο Του αυτόν που εξουσίαζε το θάνατο, δηλαδή το διάβολο" (Εβρ 2, 14), διακηρύσσει: «έσχατος έχθρός καταργείται ό θάνατος» (Α Κορ 15, 26) και διαβεβαιώνει ότι με την Ανάσταση του Χριστού: «κατεπόθη ό θάνατος εις νίκος. Ποϋ σου, θάνατε, τό νίκος, ποϋ σου, θάνατε, τό κέντρον; τό δέ κέντρον τοϋ θανάτου ή άμαρτία» (ο θάνατος αφανίστηκε· η νίκη

είναι πλήρης! Θάνατε, πού είναι το κεντρί της δύναμής σου; Άδη, πού είναι η νίκη σου; Τη δύναμη να πληγώνει θανάσιμα την παίρνει ο θάνατος από την αμαρτία) (Α Κορ 15, 54-56).

Όταν στην καθημερινή μας ζωή δεν θα αρνούμεθα κάποιο δώρο που μας προσφέρεται, πώς να αρνηθούμε στο Θεό το δώρο της ζωής που μας το χαρίζει τόσο γενναιόψυχα και πλουσιοπάροχα; Κάθε παρέμβαση στο φαινόμενο της ζωής εκ μέρους του ανθρώπου μοιάζει με κλοπή του δώρου του Θεού προς τον άνθρωπο. Η ζωή δεν είναι δική μας, έγινε δική μας. Δεν μας ανήκει, αλλά μας χαρίστηκε. Δεν είναι ιδιοκτησία μας, είναι δώρο Θεού και χάρισμά Του. Μια παροιμία λέει "το δώρο δε δωρίζεται": δεν επιτρέπεται να σπαταλάς ή να καταστρέφεις ό,τι δε σου ανήκει, αλλά σου χαρίστηκε. Αν κάτι τέτοιο ισχύει στα απλά, καθημερινά, ανθρώπινα δώρα, πόσο μάλλον ισχύει για το δώρο του Θεού!»

Από το σχολικό βιβλίο των Θρησκευτικών της Γ' Λυκείου ΔΕ 16, σ. 123:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C134/152/1091,4009/>

3. Ζωή χωρίς λήξη

Την ανθρώπινη ύπαρξη θα μπορούσαμε να την παρομοιάσουμε με μια συσκευή μπαταρίας. Χαρακτηριστικό της, δηλαδή, είναι ότι έχει μεν ζωή (το ηλεκτρικό φορτίο της μπαταρίας), αλλά πρόκειται για ζωή με ημερομηνία λήξης: κάποια στιγμή θα τελειώσει, δίχως να μπορεί από μόνη της να ανανεωθεί - να επαναφορτιστεί. Τα πράγματα θα αλλάξουν όμως ριζικά αν η συσκευή αυτή συνδεθεί με παροχή ηλεκτρικού ρεύματος. Τότε θα αντλεί ανεξάντλητη ζωή από μιαν άλλη οντότητα (την ηλεκτρική γεννήτρια), η οποία δεν έχει απλώς ζωή, αλλά γεννά ζωή (ηλεκτρισμό).

Αν ως συσκευή μπαταρίας παρομοιάσουμε τον άνθρωπο, τότε ως γεννήτρια θα παρομοιάσουμε το Θεό. Η θεολογική γλώσσα χρησιμοποιεί δύο πολύ εύστοχους όρους. Αποκαλεί τον άνθρωπο κτιστό (δηλαδή ον δημιουργημένο, του οποίου η ύπαρξη οφείλεται σε κάποιον άλλον), και τον Θεό άκτιστο (δηλαδή ον που υπάρχει δίχως να οφείλει τον λόγο ύπαρξής του σε κανέναν και σε τίποτα). Αυτό που πρέπει να προσέξουμε, είναι ότι η σύνδεση - η σχέση με το Θεό - δεν είναι ζήτημα νομικό, δεν είναι ζήτημα πειθαρχίας ή απειθαρχίας σε κάποιες προσταγές, αλλά - πάνω απ' όλα - ζήτημα ζωής. Για την Εκκλησία, η δημιουργία σχέσης με το Θεό σημαίνει για τον άνθρωπο δυνατότητα να γίνει μέτοχος μιας ζωής δίχως λήξη. Γι' αυτό, άλλωστε, ... αυτό που οραματίζεται η Εκκλησία δεν είναι απλώς η αιώνια ύπαρξη του μισού ανθρώπου (δηλαδή της ψυχής) μετά τον ατομικό του θάνατο, αλλά η τελική και κυριολεκτική κατάργηση της φθοράς και του θανάτου στον άνθρωπο και σ' ολόκληρο το σύμπαν, μετά τα Έσχατα και την ψυχοσωματική ανάσταση του ανθρώπου.

Ούτε ο Θεός ούτε ο άνθρωπος είναι παθητικά όντα, αφηρημένες δυνάμεις ή αδρανείς υπάρξεις. Αντιθέτως, έχουν προσωπικότητα, επιθυμούν, ενεργούν κ.λπ. Η μεταξύ τους σχέση, λοιπόν, δεν επιτυγχάνεται αυτόματα, αλλά μπορεί να περάσει τις περιπέτειες που διέρχεται κάθε σχέση μεταξύ ζωντανών προσώπων: Ο Θεός αδιάκοπα ανοίγεται προς τον άνθρωπο, τον πλησιάζει, τον προσκαλεί. Ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να δεχτεί τον Θεό στη ζωή του ή να τον απορρίψει, να ανοιχτεί σ' αυτόν με εμπιστοσύνη ή να μείνει κλεισμένος στα ανθρώπινα δεδομένα. Καθένα

από αυτά τα ενδεχόμενα έχει αντίστοιχα τις συνέπειες που προσπαθήσαμε να δείξουμε με το παράδειγμα της μπαταρίας.

Η ζωή χωρίς λήξη, λοιπόν, για την οποία μιλά η Εκκλησία, δεν σημαίνει απλώς μια αιώνια παράταση της ανθρώπινης ζωής όπως αυτή υπάρχει σήμερα (μαζί, δηλαδή, με τον πόνο, το κακό, τον εγωισμό, την αδικία, τη φθορά), αλλά ριζική αναμόρφωσή της, ποιοτική αναβάθμισή της. Η σχέση με τον Θεό είναι η πραγματική ζωή, διότι είναι άνοιγμα προς τον άλλον, αγάπη, ξεπέραςμα του εγωκεντρισμού. Και είναι χωρίς λήξη, διότι στα έσχατα θα καταργηθεί το κακό σε κάθε του μορφή· είτε ως βιολογικός θάνατος που θέτει ημερομηνία λήξης στην ανθρώπινη ύπαρξη είτε ως εγωισμός που θέτει ημερομηνία λήξης στις ανθρώπινες σχέσεις. Δεν είναι τυχαίο ότι το Ευαγγέλιο παριστάνει τα Έσχατα και τη Βασιλεία του Θεού σαν γλέντι γάμων, σαν μια γιορτινή συνάντηση, δίχως λήξη και δίχως πλήξη! (Αποκάλ. 19: 6-9,21: 21-3)».

Από το σχολικό βιβλίο των Θρησκευτικών της Γ' Λυκείου, ΔΕ 1, σ. 14-16:
[<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C134/152/1091,4005/>]

1. Η θεότητα πηγή της ζωής

«Η θεότητα δεν είναι απλώς μια πραγματικότητα ή μια δύναμη από την οποία εξαρτάται το παν, μήτε είναι πολύ περισσότερο μια δύναμη που καταδυναστεύει τον κόσμο και τη ζωή - πράγμα που επισημαίνεται σε πάμπολλες θρησκευτικές και φιλοσοφικές δοξασίες -, αλλά η πηγή τού είναι, της ζωής και κάθε εξέλιξης, όπου μετέχει η κτίση. Με τη μετοχή τούτη η κτίση γίνεται πραγματικότητα. Εδώ λοιπόν δεν πρόκειται απλώς για εξάρτηση, αλλά για μια σχέση, όπου το κυρίαρχο στοιχείο είναι η μετοχή και ο πλουτισμός της κτίσης από την αδαπάνητη θεότητα».

Ματσούκας, Ν. (1985). *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*, τ. Β'. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σελ. 47.

Από το σχολικό βιβλίο Γ' Λυκείου, Κείμενο 2, σ. 17
[<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C134/152/1091,4005/>]

2. Αφρικανικά θρησκευόμενα

Αντιλήψεις περί ανθρώπου

...Διάφοροι μύθοι αναφέρονται στη δημιουργία του ανθρώπου και κυρίως στο ξεκίνημα της φυλής. Τις περισσότερες φορές τα συνδέουν με το υπέρτατο Ον. Ο ... μύθος των Μπουκούσου [οι οποίοι ανήκουν στους Λούχια της Δυτικής Κένυας] ... διηγείται ότι ο ύψιστος Θεός δημιούργησε τον πρώτο άνδρα, τον Μουάμπου και την πρώτη γυναίκα, τη Σέλα. Το ζευγάρι χρειαζόταν νερό. ο Ουέλε άφησε να πέσει από τον ουρανό νερό που γέμισε τις κοιλάδες κι έτσι έγιναν οι λίμνες κι οι θάλασσες. Μετά τη δημιουργία του ανθρώπου, ο Ουέλε δημιούργησε τα φυτά και τα ζώα.

Στις πεποιθήσεις των κατοίκων της Δυτικής Ουγκάντας διαπιστώνονται δύο ιδέες για τις σχέσεις του Θεού με την ανθρωπότητα, ότι δηλαδή κάποτε ο Ύψιστος είχε στενή σχέση με τους ανθρώπους, αλλά κατόπιν απομακρύνθηκε λόγω της κακής συμπεριφοράς τους· και ακόμη ότι δεν έπαυσε να δείχνει ενδιαφέρον για τα πλάσματά του. Οι δύο αυτές θέσεις εκφράζουν θεμελιώδη βιώματα της θρησκευόμενης ψυχής. Δηλαδή, από το ένα μέρος, συναίσθηση της ανθρώπινης

αναξιοτήτας και ευθύνης, που τονίζει την απόσταση μεταξύ ανθρώπου και δημιουργού και από το άλλο, ελπίδα ότι ο Θεός δεν εγκατέλειψε εντελώς την ανθρωπότητα. Σε αφρικανικές κοινωνίες με πολυθεϊστική μορφή απαντά η πίστη ότι ο Θεός μετά τη δημιουργία ανέθεσε ορισμένες αρμοδιότητες σε πνεύματα-θεότητες περιορισμένης εμβέλειας, μέσω των οποίων συντηρεί τον κόσμο και φροτνίζει γι' αυτόν. Συνεπώς, ο Θεός συνεχίζει, έστω έμμεσα, να έχει τον τελευταίο λόγο.

Στην Αφρική, θεμελιώδης είναι η αντίληψη ότι η θρησκεία αναφέρεται σ' ολόκληρο τον άνθρωπο, στη φυσική και την πνευματική του ευημερία, και ότι το ανθρώπινο ον είναι σύνθετο δυναμικό σύνολο, αποτελούμενο από στοιχεία φυσικά, πνευματικά, ηθικά και κοινωνικά. Ο Αφρικανός σπάνια συμπεριφέρεται ως άτομο, αφού γενικά αισθάνεται και ενεργεί ως υπεύθυνο μέλος ενός κοινωνικού συνόλου. Γι' αυτό οι κοινωνικές συγκρούσεις μπορεί να προκαλέσουν φυσική ασθένεια και οι ηθικές παραβάσεις να δημιουργήσουν πνευματική δυστυχία, αναστάτωση στην υγεία και την ευημερία της φυλής.

Σχεδόν κάθε φυλή έχει μύθο που αναφέρεται στον θάνατο. Βασική του ιδέα είναι οι πρώτοι άνθρωποι ήταν αθάνατοι. Αλλά η κατάσταση αυτή διακόπηκε είτε από κάποιο ατύχημα είτε από κάποια συνειδητή πράξη ανυπακοής. Διάφοροι μπαντού λαοί εξηγούν την αιτία του θανάτου με μύθους που κάνουν λόγο για κάποιο μήνυμα, το οποίο έφθασε σ' αυτούς με καθυστέρηση: ότι ο δημιουργός Θεός ανέθεσε σε κάποιο ζώο (χαμαιλέοντα ή πρόβατο) να μεταφέρει το άγγελμα της ζωής και ότι κατόπιν έδωσε το μήνυμα του θανάτου σ' ένα ταχύτερο ζώο (λαγό ή σαύρα). Το τελευταίο, με το μήνυμα του θανάτου, έφθασε νωρίτερα. Έτσι ο θάνατος έγινε κλήρος της ανθρωπότητας.

Γιαννουλάτος, Αν. (2004). *Ώχη από την αναζήτηση του Υπερβατικού*. Αθήνα: Ακρίτας, σσ. 127-128 (αφρικανικά θρησκευματα).

[Για πληροφορίες σχετικά με τα αφρικανικά θρησκευματα, βλ. και το σχολικό βιβλίο των Θρησκευτικών της Β' Λυκείου ΔΕ 28, σσ. 229-230:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3245,13192/>].

Εφαρμόζοντας

«Πέντε π και ένα γ»

1. Στο κεφάλι της νεκρής Νατάσας

[Μπορεί να δοθεί στους μαθητές/στις μαθήτριες μόνο το δίλημμα των γονέων του αποσπάσματος: ό,τι βρίσκεται έξω από τις αγκύλες.]

[Είναι μερικές στιγμές που η εσωτερική πάλη, τα λεπτά διλήμματα, η μικρή απόσταση ανάμεσα στη σωστή επιλογή και το λάθος κυριολεκτικά υπογραμμίζουν την ανθρώπινη αδυναμία, ενώ ταυτόχρονα τονίζουν και το ανθρώπινο μεγαλείο. Εκεί συναντάται η δυνατότητα για κάτι μεγάλο και καλό με την ανθρώπινη αβεβαιότητα για κάτι σίγουρο και κοινά αποδεχτό. Εκεί διασταυρώνεται η ιδιοφυΐα της φυσικής αγάπης με τη συστολή του πνευματικού σεβασμού. Και είναι τόσο σφιχταγκυλιωμένα αυτά, όπως η ψυχή με το σώμα, όπως η σκέψη με τον νου. Εκεί φαίνεται ο άνθρωπος ως σιωπή και λόγος, ως μυστήριο και αποκάλυψη, ως πτώση και ανάσταση. Εκεί υφάινεται η πλοκή του ελέους του Θεού με νήματα λεπτά, δυσδιάκριτα στην ανθρώπινη λογική και διαφαίνεται η εκπληκτική εύνειά Του, με τρόπους «ξένους», μη συνήθεις προς την ανθρώπινη φύση. Ένα τέτοιο σημείο μπροστά στο οποίο στέκεται ο άνθρωπος με θαυμασμό αλλά και τεράστια δυσκολία είναι το κεφάλαιο των **μεταμοσχεύσεων**. Τί φοβερό, αλήθεια, επίτευγμα να μπορούν η ιατρική επιστήμη και τεχνολογία σήμερα να μεταφυτεύουν όργανα από τον έναν άνθρωπο στον

άλλο! Να πείθουν τον οργανισμό να δέχεται σα δικό του το ξένο όργανο! Τί ευκαιρία, με τον μεγαλοφυή αυτόν τρόπο, να δίνουν ζωή σε άλλως τελειωμένους βιολογικά συνανθρώπους μας!

Αλλά και τί κρίσεις δεν δημιουργεί! Πώς είναι δυνατόν κομμάτι της υποστάσεως ενός ανθρώπου, ο νεφρός, το δέρμα, το έντερο, αλλά και το συκώτι η ή καρδιά να αποτελεί στο μέσο της διαδρομής του κομμάτι κάποιου άλλου ανθρώπου, μέρος της προσωπικής του έκφρασης; Πώς είναι δυνατόν να μεταφυτεύονται από τον έναν στον άλλο συνολικά επτά ή οκτώ όργανα μαζί, νεφροί, ήπαρ, νησίδες παγκρέατος, λεπτό και παχύ έντερο, στομάχι, να αλλάζει κατά κάποιον τρόπο το σώμα και να παραμένει ή ταυτότητα του προσώπου αναλλοίωτη! Πόσο δεμένο με την πνευματική υπόστασή μας είναι το σώμα; Είναι τελικά σεβασμός ή ασέβεια αυτό που γίνεται; Είναι ευλογία ή θράσος; Μήπως έχουμε ξεπεράσει ανεπίτρεπτα το όριο της ανθρώπινης ιερότητας; Μήπως, δίνοντας βιολογική ζωή με τόσο παρεμβατικούς τρόπους σε λίγους συνανθρώπους μας, στερούμε από βασικά στοιχεία πνευματικής ζωής τον άνθρωπο στο σύνολό του; Μήπως προφασισζόμενοι την αγάπη, τροφοδοτούμαστε με θράσος, έπαρση, ανεξέλεγκτα συμφέροντα, μεροληπτικές αποφάσεις;

Και όταν το μόσχευμα προέρχεται από εγκεφαλικά νεκρό, από νεκρό που... ζει, από νεκρό που αναπνέει, από νεκρό που δεν φαίνεται νεκρός, αλλά ονομάζεται νεκρός από τους γιατρούς, τους νόμους, τις κοινωνίες, δεν παραβιάζουμε την ιερότητα του μυστηρίου του θανάτου, που μας υπερβαίνει ως γεγονός, με αλαζονικές εξαγγελίες που πνευματικά μας μειώνουν; Πώς πάλι μπορούμε τη στιγμή που παλεύουμε κάποιος να μείνει κοντά μας όσο γίνεται περισσότερο, την ίδια στιγμή με σπουδή και ελπίδα για κάποιον άλλον να του παίρνουμε τα όργανα, αφήνοντας η χαρά μας για τη ζωή του λήπτη να εξαφανίζει τον πόνο μας για τον θάνατο του δότη;

Αλλά και αυτού που εμείς τον κάναμε να φαίνεται πως ζει, είναι το μηχανικό ανεβοκατέβασμα του στήθους του αναπνοή; Είναι ο χτύπος της καρδιάς του ένδειξη λειτουργίας της; Μήπως έχει τελειώσει η συμπόρευση της ψυχής με το σώμα του κι εμείς στενόψυχα το ταλαιπωρούμε δίχως ελπίδα, δίχως προοπτική, δίχως λόγο; Με συνοδό μόνο τον φόβο, τους γεμάτους σχολαστικότητα προβληματισμούς, την υπερβολή της εξάρτησης από την προσωρινότητα και την αμεσότητα αυτού του κόσμου;]

Χτυπάει το τηλέφωνο. Από την άλλη μεριά η Διευθύνουσα του Γενικού Κρατικού. Γρήγορα μπαίνει στο θέμα. Μία κοπέλα δεκαεννέα ετών, η Νατάσα, έκανε κατακλυσμιαία εγκεφαλική αιμορραγία και διαγνώστηκε εγκεφαλικά νεκρή. Δυστυχώς, έγιναν και οι προβλεπόμενες επαναληπτικές διαγνωστικές δοκιμασίες και όλα επιβεβαιώνουν την οριστική νέκρωση του εγκεφάλου. Στο Ωνάσειο ένα νέο παλληκάρι περιμένει απεγνωσμένα μια καρδιά. Στις λίστες για νεφρικές ή ηπατικές μεταμοσχεύσεις κοντά στα χίλια άτομα. Το δίλημμα είναι μεγάλο: ή σε λίγες ώρες η αποσύνθεση των οργάνων της Νατάσας ή για χρόνια το δώρο της ζωής σε εννέα περίπου συνανθρώπους μας.

Οι αρμόδιοι προσπάθησαν διστακτικά να μιλήσουν για τη δυνατότητα δωρεάς οργάνων στους γονείς. Πώς όμως να φορτώσουν στον αβάσταχτο πόνο τους, ένα πρόσθετο ασήκωτο δίλημμα; Πώς να προσθέσουν στη ζάλη τους την πίεση για μια άμεση απόφαση που απαιτεί γνώση, ψυχραιμία, ψυχικό σθένος, χρόνο, ξεκάθαρη συνείδηση. Ποιος είναι αυτός που γνωρίζει τις σωστές και σίγουρες απαντήσεις στα ερωτήματα που εγείρονται για να βοηθήσει;

Μέσα στην όλη έντονη αυτήν ατμόσφαιρα, οι γονείς ζητούν τη γνώμη της Εκκλησίας. Έτσι δικαιολογείται το τηλεφώνημα της Διευθύνουσας σε μένα.

Σε λίγη ώρα βρίσκομαι σε ένα γραφείο με τους γονείς, τον διευθυντή της Μονάδας Εντατικής Θεραπείας, έναν γιατρό και την προϊσταμένη. Η ένταση εμφανής. Αρχικά σύντομη σιωπή. Παίρνω εγώ την πρωτοβουλία να σπάσω την αμηχανία.

-Γιατρέ, τί ακριβώς έχει η Νατάσα; ρωτώ.

-Είναι, δυστυχώς, εγκεφαλικά νεκρή, άπαντα ξερά, όχι από σκληρότητα αλλά από ψυχολογική αμηχανία και δυσκολία.

-Γιατί λέτε «εγκεφαλικά νεκρή» και όχι «νεκρή»; Μήπως κάπως ζει;

-Ζουν κάποια όργανα της υποστηριζόμενα μηχανικά και έχει νεκρωθεί ο εγκέφαλος από την αιμορραγία, συνεχίζει.

-Αυτό τί ακριβώς σημαίνει; ξαναρωτώ.

-Σημαίνει ότι δεν αισθάνεται, δεν καταλαβαίνει, δεν πονάει, και το χειρότερο δεν μπορεί πλέον να επανέλθει. Αν της κόψουμε το πόδι με ένα πριόνι δε θα αντιδράσει. Αν ρίξουμε επάνω της μία ισχυρή δέσμη φωτός μέσα στο σκοτάδι τα μάτια της δεν θα καταλάβουν τη διαφορά. Ο εγκέφαλός της έχει ήδη αρχίσει να αυτολύεται. Ό,τι λειτουργεί, λειτουργεί με τη βοήθεια των μηχανημάτων και μόνο. Μάλιστα σε λίγο και τα υπόλοιπα όργανα της σταδιακά θα καταστραφούν παρά ταύτα. Εγώ θα έλεγα ότι είναι νεκρή.

-Λέτε «εγώ θα έλεγα» και όχι ότι «είναι νεκρή»; Αυτό δεν δείχνει μια ασάφεια;

-Η ασάφεια προκύπτει από τη μηχανική εικόνα της ότι αναπνέει, η καρδιά της χτυπάει.

-Και είστε τόσο σίγουρος, γιατρέ, ότι δεν μπορεί να επανέλθει; Συνέχισα να ρωτώ.

-Δυστυχώς, είμαστε σίγουροι, διότι υπάρχουν έξι tests που πρέπει να το αποδείξουν και να ισχύουν όλα μαζί και μάλιστα είμαστε υποχρεωμένοι και να επαναλάβουμε μετά από λίγες ώρες τη διάγνωσή μας ώστε να μπορέσουμε να την επιβεβαιώσουμε. Ποτέ δεν έχει επανέλθει κάποιος που σωστά διαγνώστηκε εγκεφαλικά νεκρός.

Μάς διακόπτει κάπως η μητέρα λέγοντας

-Δηλαδή τώρα μόνον ένα θαύμα.

-Ναι! Μόνο θαύμα, άπαντα αμήχανα ο γιατρός, συντηρώντας όμως έτσι κάποιες λάθος ελπίδες.

Ακολουθεί σιωπή, την όποια σε λίγο διακόπτω με παρέμβασή μου.

-Γιατρέ, τί θαύμα; ανάσταση νεκρού ή θεραπεία ασθενούς;

-Ανάσταση νεκρού, άπαντα ο γιατρός, σαφώς ανακουφισμένος για τη δυνατότητα εξόδου από το αδιέξοδο που προηγουμένως είχε ο ίδιος προκαλέσει.

Νέα αμηχανία και σιωπή.

-Θα θέλατε να διαβάσουμε μια εύχούλα στο παιδί; ρωτώ κάπως δειλά.

-Βεβαίως, πάτερ, απαντούν με μια φωνή οι δύστυχοι γονείς.

Προφανώς, διατηρούν ακόμη ελπίδες, σκέφτηκα. Και πώς να μην τις διατηρούν; Όταν βλέπουν το παιδί τους να αναπνέει, έστω και μηχανικά, όταν ακούν τους χτύπους της καρδιάς του, όταν το ασπάζονται και είναι ακόμη ζεστό, όταν δεν διαφέρει καθόλου η εικόνα του από αυτήν τού κώματος, τότε εύκολα κανείς λειτουργεί στη λογική του «μήπως έχει γίνει κάποιο λάθος», του «μήπως γίνει θαύμα», του «λίγο ακόμα», των πάσης φύσεως δικαιολογιών.

Είναι τόσο φυσικό τον γιατρό τον εμπιστευόμαστε περισσότερο, όταν δίνει ελπίδες θεραπείας, παρά όταν τις εξαφανίζει.

Προχωρούμε νευρικά στον διάδρομο, χωρίς να συνομιλούμε. Σα να περιμένουμε την τελική απάντηση. Στο μεταξύ σκεφτόμουν τί προσευχή να διαβάσω. Υπέρ υγείας; Ούτε το πιστεύω ούτε και είμαι βέβαιος ότι δεν έχει πεθάνει. Νοιώθω πώς μάλλον πέθανε και απλά της φουσκώνουμε και ξεφουσκώνουμε τα πνευμόνια με τεχνητό αναπνευστήρα, προσφέροντας σε αυτήν αέρα και σε μας παρατεινόμενη τυραννία. Είναι στιγμές που η ίδια επιστήμη και τεχνολογία που χαρίζει ζωή, η ίδια οδηγεί και σε βασανιστικά αδιέξοδα. Να διαβάσω την ευχή εις ψυχορραγούντα; Μα δεν ταιριάζει, δεν δείχνει ζόρι και δυσκολία, δεν ψυχορραγεί. Να διαβάσω τρισάγιο; Ούτε γ' αυτό είμαι σίγουρος ούτε πάλι είναι έτοιμοι οι συγγενείς.

Φτάνουμε στο κρεβάτι. Η Νατάσα πρησμένη, παραμορφωμένη, αναπνέει βαριά με τον αναπνευστήρα, η μητέρα πέφτει πάνω στο ανήμπορο να ανταποκριθεί στο όποιο ερέθισμα ανέκφραστο σώμα της δύστυχης κόρης της, ο πατέρας γονατιστός στο πάτωμα, ο γιατρός -ένας εξαιρετικός άνθρωπος- τόσο εξοικειωμένος από ανάλογα περιστατικά, χωρίς όμως καθόλου κατεστραμμένο τον κόσμο των ευαισθησιών του, παρακολουθεί εμφανώς συγκινημένος. Γύρω-γύρω εικονούλες. Όλοι, ο καθένας με τον διαφορετικό αλλά άγνωστο σε μένα τρόπο τους, περιμένουν να διαβάσω την ευχή. Εγώ διαλέγω μια ευχή από το Ευχολόγιο και στη μέση κάνω τροποποιήσεις αυτοσχεδιάζοντας. Ούτε τον Θεό να κοροϊδέψω μπορώ ούτε και τον εαυτό μου ούτε πάλι και την ελπίδα των γονέων εγώ να πνίξω. Ζητούμε από τον Θεό να σκεπάσει τη ζωή της Νατάσας, να τη συνοδεύει στην κρίση που περνά και να χαρίζει σε μας αφενός μεν δύναμη να δεχθούμε το θέλημα Του, αφετέρου δε φωτισμό να ξεπεράσουμε τα διλήμματά μας με ταπείνωση, σεβασμό και πίστη.

Κάνω την απόλυση και βγάζω το πετραχήλι μου. [Η μητέρα ψύχραιμη στρέφεται στον άνδρα της λέγοντας:

-Νομίζω να δώσουμε τα όργανα.

-Ίσως με τον τρόπο αυτόν, και τη ζωή της κάπως να παρατείνουμε και αγάπη και ζωή σε κάποιους να δώσουμε. Εγώ έτσι αισθάνομαι, πάτερ.

Με μουσκεμένα τα μάτια, δείχνει και ο πατέρας να συναινεί. Και μόνον η απόφαση τούς μεταμορφώνει, τούς δυναμώνει, τούς δίνει κάτι το ηρωικό στην έκφραση. Τώρα ο πόθος τους να ζήσει το παιδί τους μεταμορφώνεται σε αγωνιώδη επιθυμία να ζήσουν κάποιοι άλλοι.

Τούς χαιρέτσα και έφυγα. Έφυγα συγκλονισμένος όχι τόσο από την απόφαση των γονέων, όσο από την ένταση της ανθρώπινης φύσης. Εγώ δεν είχα καμία ευθύνη για την απόφασή τους. Δεν είχα συνεισφέρει σε αυτήν ούτε θετικά ούτε αρνητικά. Την πήραν μόνοι τους. Απλά, ήμουν παρών σε μια εξαιρετικά δύσκολη στιγμή.

Σε λίγες μέρες, μου ζήτησαν να έλθουν να με συναντήσουν. Τους δέχτηκα με πολλή χαρά. Άνθρωποι πονεμένοι, ευγενείς, αξιοπρεπείς, με λεπτή και ευαίσθητη συνείδηση. Έκλαιγαν ασταμάτητα. Τους ενοχλούσε όμως πολύ που τελικά δεν μπόρεσαν να προσφέρουν τα όργανα του παιδιού τους. Αυτό θα τους ανακούφιζε κάπως, όπως ομολογούσαν. Δυστυχώς, τα όργανα δεν ήταν μεταμοσχεύσιμα. Είχαν καθυστερήσει να αποφασίσουν. Λίγη ώρα μετά τις πρώτες σχετικές εξετάσεις και διαπιστώσεις ούτε και τα μηχανήματα μπορούσαν να επιβάλουν λειτουργία στα ταλαιπωρημένα όργανα της Νατάσας. Οι δύο γονείς είχαν κρίση συνειδήσεως· ελέγχονταν μήπως τελικά η προσκόλληση στο παιδί τους στέρησε τη ζωή και από τόσους άλλους που θα μπορούσαν, αν αυτοί έπαιρναν έγκαιρα την απόφαση, να ζήσουν. Θα ήθελαν πολύ η καρδιά, οι νεφροί, το ήπαρ του παιδιού τους να λειτουργούσαν ακόμη, έστω στα σώματα άλλων συνανθρώπων μας. Τα ίδια όργανα να συντηρούσαν στην επίγεια πορεία τους άλλες ψυχές.

Τί μεγάλο πράγμα που είναι η αγάπη! Να μπορείς να δώσεις ζωή από το θάνατο σου! Ή από το θάνατο του πολύ δικού σου ανθρώπου να δώσεις παράταση σε κάποιον άλλον που πιθανότατα δεν γνωρίζεις! Να μπορείς να μοιραστείς το σώμα σου με κάποιον συνάνθρωπό σου! Δίνοντας κομμάτια της υπόστασής σου να προσφέρεις την αγάπη σου ως ζωή στον άγνωστο πλησίον σου που αδυνατεί διαφορετικά να ζήσει! Είναι σα φεύγοντας από αυτόν τον κόσμο να πετάς τη μηλωτή σου, όπως ο προφήτης Ηλίας στον Ελισαίο, προκειμένου ο Ελισαίος της αγάπης σου να συνεχίζει να αξιοποιεί τη Χάρη της. *«Μείζονα ταύτης αγάπην ουδείς εύρεν ίνα τις την ψυχήν αυτού θη υπέρ των φίλων αυτού».*

Στις μεταμοσχεύσεις παλεύει ο σεβασμός στο δότη με το αγκάλιασμα του λήπτη· το δώρο της ζωής που δεν μας ανήκει με την προσφορά της αγάπης που σε όλους την οφείλουμε. Φαίνεται ότι το πρώτο είναι πολύ μεγάλο που δικαιολογεί συστολή. Το δεύτερο όμως είναι το μείζον που οδηγεί στην ευλογία της συναίνεσης. Γι' αυτό και το μεγαλύτερο προσωπικό δίλημμα δεν είναι αν πρέπει κανείς να γίνει δότης, αλλά αν πρέπει να δεχθεί να γίνει λήπτης].

Χατζηνικολάου, Νικόλαος, Μητρ. Μεσογαίας και Λαυρεωτικής (2010³),
Εκεί που δεν φαίνεται ο Θεός. Αθήνα: Σταμούλη, σ. 177-193.

[Επικουρικά:]

2. Μεταμοσχεύσεις: η θεολογική συζήτηση τα τελευταία τριάντα χρόνια

[...] **Συμπεράσματα**

α. Η δωρεά ζωτικών οργάνων από υγιείς ζωντανούς δότες, με την οποία δεν προκαλείται ενεργητικός τερματισμός της ζωής του δωρητού, αποτελεί πράξη ύψιστης προσφοράς και θυσίας προς τον συνάνθρωπο.

β. Η λήψη ζωτικών οργάνων καρδιάς, ήπατος, πνευμόνων και νεφρών από «εγκεφαλικά νεκρούς» ασθενείς, εγείρει προφανείς ηθικές ενστάσεις και διλήμματα.

γ. Η ταύτιση του εγκεφαλικού θανάτου με το οριστικό τέλος της ανθρώπινης ζωής συνεχίζει να απασχολεί και να διαιρεί τη σύγχρονη θεολογική σκέψη.

δ. Ο «εγκεφαλικός θάνατος» δεν φαίνεται να γίνεται αποδεκτός συνολικά μέσα στην Ελλαδική Ορθόδοξη Εκκλησία ως οριστικός θάνατος του ανθρώπου.

ε. Η ποιμαίνουσα Εκκλησία της Ελλάδος, με όχι σαφείς εγκυκλίους ή ενημερωτικά σημειώματα προτρέπει τους πιστούς για το θεσμό των μεταμοσχεύσεων, αλλά αυτές δεν φαίνεται να επηρεάζουν τον πιστό λαό θετικά υπέρ των μεταμοσχεύσεων από «εγκεφαλικά νεκρούς» ασθενείς.

στ. Η «εικαζόμενη συναίνεση» για τη λήψη ζωτικών οργάνων από τους αποκαλούμενους «πτωματικούς» δότες και η νομοθεσία περί αυτής ουδέποτε έγινε αποδεκτή από το σύνολο της Ορθόδοξης Ελλαδικής Εκκλησίας.

ζ. Εκτιμούμε ότι η θεολογική συζήτηση και διαμάχη για τον ορισμό του θανάτου και συγκεκριμένα για τον εγκεφαλικό θάνατο θα συνεχισθεί για πολλά ακόμη έτη.

Φανάρας, Β. (2014). Μεταμοσχεύσεις: η θεολογική συζήτηση τα τελευταία τριάντα χρόνια. Στο Επιστημονική Επιθεώρηση του Μεταπτυχιακού Προγράμματος "Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία", ΕΑΠ 4. Πάτρα.

- Εναλλακτικά:

«Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking) – Δημιουργικές ερωτήσεις»

1. Ταινία μικρού μήκους:

Garabedian, Bobby (2003), «**Most – The Bridge**» (Διάρκεια 29', Τσεχία).

Σκηνοθέτης: Bobby Garabedian

Σενάριο: Bobby Garabedian, William Zabka

[Στο διαδίκτυο: <https://www.youtube.com/watch?v=oiM4uwzw690>]